

Moderne importord i språka i Norden

Titel: Offisiell normering av importord i islandsk

Forfatter: Ari Páll Kristinsson

Kilde: Moderne importord i språka i Norden II.
”Det främmande” i nordisk språkpolitik. Om normering
av utländska ord, 2004, s. 30-70

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/min/issue/archive>

© Novus forlag 2004

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Offisiell normering av importord i islandsk

Ari Páll Kristinsson
Reykjavík

1. Innleiing

Den offentlege språkstandardiseringa, m.a. når det gjeld ordforrådet, viser seg å vere svært påverka av holdningane til framstående kulturpersonar til kvar tid (i publiseringarbeid, forskning, undervisning osv.). Ser vi på perioden 1850-2000, kan ein seie at sjølv om islandske myndigheiter lenge uttrykte lite eller ingenting om ein klår offentleg språkpolitikk med bindande formuleringar i vedtak eller politiske program, har hovudkursen i islandsk språkpolitikk likevel vore tydeleg utan å vere fastlagd i offentlege forskrifter o.l. Ved å gjere seg kjend med skriftene til enkeltpersonar med stor innverknad – slike som engasjerte seg i ordlagingspolitikken og dyrkinga av språket – og deriblant med stridsartiklane som desse personane skreiv, kan ein finne straumdraga i språkpolitikken i tida 1850-2000. Der finn ein òg kva holdning stor-delen av allmenta har hatt til oppattnying av ordforrådet. Derfor har eg her leitt etter kjelder mange stader, også utanom “generelle vedtak i språknemndene og andre autoritative organ og i lett tilgjengelege normative ordbøker” (Sandøy 2000: 16).

Vi kan slå fast alt her at islandske myndigheiter har blanda seg mye mindre direkte inn i ordlaging og språkrensing enn mange har tendens til å tru, med tanke på kor sterk påverknad den islandske purismen har hatt i dette tidsrommet (1850-2000). Dette forundrar mange, ikkje minst utlendingar, som studerer holdningar og premisser i islandsk språkpolitikk og målrensing (jamfør f.eks. Wahl 1997: 94).

Det blei ikkje skipa språknemnd på Island før i 1964 (og da hadde myndigheitene faktisk støtta ordlagingsarbeidet økonomisk i godt og vel eit tiår), men det hadde alt tidlegare komme fram effektive krefter i planlagt arbeid med fagterminologi, særleg innafor Ingeniørforeninga. Men alt “i siste halvdel av 1700-talet set ein for første gong i verk organiserte tiltak for å skape eit islandsk ordforråd for den store mengda av nye omgrep som den nye kunnskapen om samtida kravde” (Jakob Benediktsson 1964: 105).

I tillegg til føregangsmennene i Lærdómsslistafélagið (Vitskapsselskapet) og andre opplysningsmenn på 1700-talet kan ein nemne ein del andre, slike som lærarane på gymnaset og fleire som omsette lærebøker på 1800-talet og såleis skapte islandsk fagspråk i sine disiplinar (Kjartan G. Ottósson 1990: 99), f. eks. forfattarane åt *Ný dönsk orðabók með íslenzkum þýðingum* (1896) osv.

Det er viktig å ha i tankane at islandske målreinsingar ved midten av 1800-talet hadde ein fleire hundre år gammal tradisjon å byggje på i ordarbeidet. I tida kring og etter midten av 1800-talet kan ein ikkje sjå at det har vore nemnande strid blant islendingar om at grunnsynet i arbeidet med å utvide ordforrådet skulle vere purist-

isk. Striden har heller stått om to saker: På den eine sida kjempa ein for bruksområda åt språket, dvs. for å bruke islandsk i staden for dansk, og på hi sida var islendingane noko ueinige om bøyning og rettskriving, for det var ikkje semje om kor langt ein skulle gå i morfologisk purisme, dvs. kor stor arkaisering ein skulle arbeide for. I ortografiske spørsmål var det særleg strid om ein skulle byggje på etymologi eller uttale (sjå f.eks. Stefán Karlsson 1989: 48-51).

Første og einaste store islandsk-islandske allmennordboka kom ut i 1963, og ho har seinare til fulle vore nytta i språkstandardiseringsarbeidet (jf. "lett tilgjengelege normative ordbøker" i prosjektskissa *Moderne importord i språka i Norden*).

2. *Dei historiske føresetnadene*

2.1. *Innleiing*

Styrken i denne tradisjonen og politikken i notidssamfunnet på Island kan nok forklarast mye i hopehavet mellom islandsk og dansk (eller kanskje mye heller: Island og Danmark) på 1800- og 1900-talet. Sjølv sagt kan ein sjå på dette i lyset frå nasjonalromantikken i Europa på 1800-talet da ein begynte å bruke nasjonalmåla til å skilje nasjonar frå kvarandre, og den tanken fekk aukande oppslutning at kvar nasjon (definert etter språk) hadde rett på å skipe sitt eige rike, ein nasjonalstat. Likevel skal det understrekast at purismen i islandsk er ein god del eldre enn denne (internasjonale) nasjonalvakninga. Den islandske tradisjonen med å lage nyord i staden for å ta inn utalandske ord har røter heilt tilbake til 1100- og 1200-talet i skriftene åt islandske vitskapsmenn (sjå Baldur Jónsson 1997a: 167, Jón Helgason 1954: 97 o.a.).

2.2. *Oversyn over historia fram til 1850*

Vitskapsmenn frå starten av skrifttida på Island

Islandske vitskapsmenn nytta ofte ord og orddelar frå tradisjonelt islandsk ordforråd i staden for latinske ord i skriftene sine alt frå opphavet åt den islandske skrifttida. For eksempel brukte den såkalla første grammatikaren på 1100-talet termen *raddarstafr* (= "stemmebokstav") for *vocalis* osv.

Geistlege

I islandsk skrifthistorie kjem prentevalderen med Nytestamentet frå 1540. Nesten alt som blei trykt på Island fram til 1770, var gudelege bøker (Kjartan G. Ottósson 1990: 19). Det har såleis tydeleg hatt stor innverknad på reinleiken i ordforrådet kva måte dei åndelege leiarane såg på språket på. Tvillaust kan vi rekne arbeidet og holdningane deira under omgrepet "offentleg holdning til nyord og importord".

I siste del av 1500-talet var Guðbrandur Þorláksson, biskop på Hólar, den som dominerte mest i islandsk kulturliv. Han beskrev tankane sine om reinleiken i det

norrøne eller islandske språket m.a. i samband med utgåva av Bibelen i 1584 og salmeboka i 1589. I forordet til salmeboka seier han m.a.:

“Med tanke på dette og også til ære og venleik for morsmålet vårt som er i seg sjølv både lyst og fagert og treng ikkje å ta til låns ord frå andre språk i desse emna, eller ta imot utskjemt eller uformeleg språk, har eg alltid sia eg kom som uverdige tenar til dette embetet, ønskt og lagt tanke og iver i at salmane våre skulle vere omsette med var språkkjensle i samsvar med rett lydform og rett versemål, men likevel i samsvar med den tyske eller latinske originalen.” (Henta frå Kjartan G. Ottósson 1990: 18, omsett her.)

Her nemner altså Guðbrandur særleg at det er unødvendig å ta inn importord i det emnet som han tek opp, enda om han sjølv her faktisk brukar importord som *originall* når han treng det. Guðbrandur og folk i samtida hans hadde eigentleg ikkje språkhistorisk kunnskap til å avgjere rett om opphavet åt mange ord.¹

Kjartan G. Ottósson (1990: 20) seier at sjølv om ein kan finne puristiske synsmåtar i skriftene åt Guðbrandur biskop, kjem slikt tydelegare fram hos medarbeidaren hans, Arngrímur Jónsson (øg kalla Arngrímur lærde). I skriftet *Crymogæa* frå 1609 beskriv Arngrímur synsmåtane sine med klåre ord, nemleg at islandsk på den tida er for det meste same språket som blei tala i heile Norden i gammal tid. Der set han også fram det ærlege ønsket om at landsmennene “ikkje skulle ape etter danskane eller tyskarane i tale og skrift, heller burde dei sjå etter førebilete i den rikdomen og genialiteten ein finn i morsmålet” (Jakob Benediktsson 1987 [1953]: 47).

På 1600-talet kjem det fram ei interesse for antikken og for det islandske språket. Det ser ein i arbeida åt fleire geistlege, slike som Brynjólfur Sveinsson, biskop på Skálholt. Biskop Þórður Þorláksson, som gav ut *Landnáma* i 1688, ønskjer i forordet åt utgåva at islendingane heldt fast på “det gamle og vidgjetne norrøne målet” utan endringar (etter Árni Böðvarsson 1964: 191).

Dei puristane som no er nemnde, var likevel ikkje aleine i diskusjonen. Det ser ut som om det var sterk utalandisk påverknad i kyrkjepspråket, f.eks. i omsetjingane av gudelege bøker på 1600-talet.

Kjartan G. Ottósson (1990: 20) fortel at bibelutgåva åt biskop Steinn Jónsson (1728-34) er “langt den mest danskpåverka bibelomsetjinga på islandsk, for biskopen hadde pålegg frå kongen om å leggje seg nær teksten i den danske Bibelen”. Guðrún Kvaran (1994) peikar likevel på at denne omtalen er ikkje heilt rettkommen fordi biskop Steinn omsette ein ny bibeltekst heilt frå grunnen av og fekk det særleg vanskeleg av den grunn, ettersom folk gjerne er trufaste mot eldre tekstar som dei har lært. Språket sjølv skapte mindre problem (1994: 152-153).

Administrasjon og handel

Den islandske lovbooka var lenge etter reformasjonen *Jónsbók*, som blei vedteken i 1281. At den var i bruk, førte til at lovspråket blei halde nokså ublanda lenge. Men i siste delen av 1600-talet, under eineveldet og Kristian 5.'s norske lov, blei det mindre

og mindre av at islandsk lov og islandske rettsreglar blei brukte. Når ein kjem fram på 1700-talet, er mange av dei som steller med juridisk arbeid på Island, blitt innprenta med latinsk-dansk fagspråk (Kjartan G. Ottósson 1990: 26, 32). I siste halvdel av 1700-talet reagerer Eggert Ólafsson og Jón Ólafsson nettopp på utalandsk påverknad i det juridiske ordforrådet med å klandre juristane som apar etter danskane i utrensmål (Kjartan G. Ottósson 1990: 32).

Handelen er eit område der offentlege tiltak i språkstandardiseringa ikkje så lett får innpass, men dette området er ikkje mindre viktig når det gjeld effektivt språkarbeid i samfunnet. Utalandske kjøpmenn hadde lenge berre avgrensa kontakt med islendingane. Det var dessutan ikkje tale om berre danskar før einehandelen kom tidleg på 1600-talet. Dansk påverknad er likevel rekna som omfattande i handelspråket på Island, i alle fall fram til slutten av 1800-talet og jamvel inn på 1900-talet.² Så lenge handelen for det meste var i hendene på utlendingar, var det neppe tale om stor interesse for islandsk språkreinsing på dette området. Ymse utalandske varenemningar frå dagleglivet har derfor gått rett inn i daglegspråket åt allmenta på same måten som det skjer i dag.

Språkreinsing og opplysningstida

Kring og etter midten av 1700-talet blir språkreinsingspolitikken enda tydelegare enn før i kulturdebatten blant islendingane, og det heng saman med språkreinsingsinteressa i Danmark kring og før 1750 da det blei omsett tyske skrifter i ånda frå opplysningstida (Kjartan G. Ottósson 1990: 34; Jón Helgason 1954: 98), der eit mål var å nå betre ut til allmenta med å bruke ord og ordleidd frå morsmålet i staden for frå latin og fransk. I skolevedtektene åt Harboe frå 1743, som gjaldt i Skálholt og på Hólar, er skolane pålagde å drive språkreinsing ved at lærarane skal lære elevane å skrive morsmålet reint, klårt og utan iblanding av andre språk (Kjartan G. Ottósson 1990: 31).

Motsette synsmåtar blant andre utdanna personar i siste del av 1700-talet kjem fram f.eks. i forordet til ei juridisk handbok som Sveinn Sölvason laga i 1754, og i det vidkjende framlegget frå 1771 som Bjarni Jónsson, rektor i Skálholt, kom med til gjenreising av Island. Der foreslår han at dansk blir innført på Island (sjå f.eks. Svavar Sigmundsson 1990-1991: 131).

Men mektige embetsmenn og akademikarar var tilhengarar av språkreinsings-tanken, og opplysningsidéane blanda seg også inn til støtte for tanken. På Island viser ein ofte til Eggert Ólafsson, som i reiseboka si (utgitt i 1772 og handlar om reisene han og Bjarni Pálsson gjorde i åra 1752-1757) beskriv korleis det islandske ordforrådet står seg i fleire bygder av landet. Han seier at språket er for det meste reint utover på bygdene, men kringom handelshamnene er språket blanda med danske og tyske ord (Kjartan G. Ottósson 1990: 30).

Formålsparagrafen åt Vitskapsselskapet

Lærdómslistafélagið (Vitskapsselskapet) var skipa seint på 1700-talet, og det gav ut innhaldsrike tidsskrift dei to siste tiåra av det hundreåret. I formålsparagrafen åt selskapet (1780) er nyordpolitikken åt islendingane beskriven svært klårt:

“Selskapet skal også gøyme og ta vare på det norrøne språket som eit fagert hovudmål, som har vore tala i Norden i lang tid, og leggje vekt på å reinse det for utalandske ord og talemåtar som no er begynt å bederve det. Derfor skal ein i skrifter frå selskapet ikkje bruke utalandske ord om aktivitetar, reiskapar og anna, så framt ein kan finne andre gamle ord eller ord frå mellomalderspråket. Og ein kan derfor òg i staden for dei utalandske orda lage nye ord, samansette av andre norrøne ord som beskriv eigenskapane åt det som ordet skal vise til. Dermed skal ein passe godt på dei reglane som gjeld dette språket, og som er brukte i forminga av gode, gamle ord. Det skal også lagast ein klår omtale og forklaring av slike ord slik at dei blir lettforståelege for allmenta. Likevel kan ein halde på slike ord som har vore brukte i skrifter på 1200- og 1300-talet sjølv om dei ikkje har opphavet i norrønt, men er frå nærståande utalandske nasjonar, dersom det ikkje finst andre meir brukte ord eller slike som er betre eller fagrare på annan måte.” (Sitert etter Halldór Halldórsson 1971b: 223, omsett her.)

I hovudsak kan ein seie at her er den politikken formulert som tradisjonelt har særmerkt islandsk språkrøkt.

Skriftene frå selskapet er derfor eitt av største bidraga til nyordpolitikken på Island. Det skal likevel ikkje forståast slik at stordelen av nyorda fekk allmenn utbreiing (for slik ser det ikkje ut til å ha gått); skriftene er viktige heller av di “at her blei det markert ein politikk som ein i hovudsak har halde seg til seinare” (Kjartan G. Ottósson 1990: 46).

I kjølvatnet etter Vitskapselskapet kom *Hið íslenska landsuppfræðingarfélag* (Det islandske landsopplysningslaget), og der var purismen i ordforrådet også rådande (jf. Svavar Sigmundsson 1990-91: 132).

Kulturpersonar i første halvdel av 1800-talet

I første tiåra av 1800-talet blir nyordpolitikken driven fram m.a. i skriftene frå *Hið íslenska bókmenntafélag* (Det islandske litteraturselskapet) og ordboka av Gunnlaugur Oddsson (1819). Det reduserte ikkje pågangsmotet i nyordlaginga at Rasmus Rask oppmoda til slikt arbeid. Han sa i brev til Grímur Jónsson i 1810 at islandsk hadde meir enn dei fleste språka han kjende, “ei uendeleg nyskapingsevne” (Kjartan G. Ottósson 1990: 54). Og Rask skreiv i 1811:

“Islandsken udmærker sig ... ved Bekvemhed til at danne Ord, ved Rigdom og Bøjlighed fremfor det nuværende Danske, der har tabt saa meget af sin for-dums Herlighed. Som en Følge heraf overgaar det de fleste om ikke alle vestevropæiske Sprog i Renhed og Originalitet” (etter Jón Helgason 1954: 99).

“Slik omtale frå ein så stor og vörd språkvetar har utan tvil eggja islendingane sterkt til å halde fram slik dei hadde gjort,” seier Jón Helgason (1954: 99).³

Hallgrímur Scheving og Sveinbjörn Egilsson⁴ gjorde svært mye med å utvikle evne og smak hos elevane sine i Bessastaðaskolen. Baldvin Einarsson dyrka språk-

reinsing og nyordlaging i tidsskriftet *Árman á Alþingi* – og ingen kan omtale denne perioden i islandsk språkhistorie utan å nemne foreininga og tidsskriftet *Fjölur* (1835-1847) og nyordsmeden innafor naturfag, Jónas Hallgrímsson.

Språkreinsingsmennene var òg dyktige til å gi gamle og gløynde ord nytt liv. Jakob Benediktsson seier (1964):

“Da Ivar Aasen stridde for gjenreisinga av det norske folkemålet kring midten av 1800-talet, forsvarte han opptaket av gamle og sjeldne talemålsord i skriftmålet m.a. med desse orda: ‘Med orda er det ikkje slik som med levande dyr at dei lyt vilkårslaut døy, og at dei aldri kan livne til att.’ Med dette er det i stor grad sikta til ordforrådet i den gammalislandske litteraturen, og det same lág i tankane åt islandske språkreinsingsmenn på 1800-talet.” (Jakob Benediktsson 1964: 99-100.)

I første halvdel av 1800-talet styrkte dei puristiske straumdraga seg i takt med at nasjonsidéane slo rot på Island, noko som ein til vanleg reknar som del av “fridomsbølgjene som rulla over Europa i kjølvatnet av julirevolusjonen i Frankrike i 1830 og den nasjonalromantiske perioden i litteraturen” (Kjartan G. Ottósson 1990: 51). Ein ser tydelege forsøk på å ta opp eller imitere sagastilen og til arkaisering i bøyingssystemet; om begge delar kom det fram ulike meiningar. Det same gjaldt spørsmålet om ortografien. Sjølv sagt er det lagt stor vekt på reint ordforråd og nyord på heimleg grunn, men som det alt er sagt, bygde det vel så mye på gamle synsmåtar og tradisjonar som den nasjonale ideologien.

2.3. Konklusjon

Her har det komme tydeleg fram kor samstemte dei dominerande islandske kulturpersonane har vore gjennom alle hundreåra – same korleis dei elles såg på språkrøkt og språkreinsing på andre språkområde. For dei var det mest naturleg å nye opp att ordforrådet med å bruke det tilfanget som alt fanst i islandsk.

Resultatet er at importorda utgjør ein liten del av islandsk notidsspråk samanlikna med nærstående språk. For å understreke det kan ein sitere eit avsnitt or artikkelen åt Jón Helgason, “Hrein íslenzka og miður hrein” (= ‘Rein og mindre rein islandsk’) frå 1954:

“Ein har følgd trufast den politikken som blei utforma dei siste tiåra av 1700-talet, nemleg med å unngå mest mogleg å setje utalandske ord inn i islandsk skriftmål. Denne politikken er for det meste følgd enno. Det er blitt skapt nye ord med kvar ny lærebok i visse vitenskapgreiner. Vi kan her berre nemne geografi i åra 1821-27, astronomi 1842, fysikk 1852, og bøker om filosofiske emne frå først på 1900-talet. Evna som forfattarane har hatt til å smi ord, har sjølv sagt skifta, men forsøka har jamt over gått i ei retning. Resultatet er at islandsk i dag – og dette

gjeld framfor alt bokspråket – er meir tilbakehaldande enn dei nærslekta grannespråka på fastlandet med å bruke internasjonale ord, som dei blir kalla.” (Jón Helgason 1954: 100.)

For den tida som her er blitt behandla, er det rimeleg å tenkje seg at språket i bibelomsetjingane, språket åt prestane, dels åt juristane, kanskje enda meir handelspråket (namn på vareslag osv.), og ikkje å gløyme språket i historiebøker og vitskapelege verk har kunna hatt heller stor påverknad på språkstandardiseringa – i det minste på korleis holdningane er blitt til ordforrådet. “Offentlege” tiltak på dette området måtte sjølvstundt vere annleis før 1850 enn i tida etter da skolegang litt etter kvart blei meir allmen, avisene blei meir utbreidde, islendingane fekk grunnlov, og stadig fleire administrasjonsområde blei overførte til islendingane frå Danmark.

3. Holdningar til islandsk ordforråd 1850-2000

3.1. Innleiing

Ein kan peike på nokre hendingar i islandsk politikk og kultur midt på 1800-talet som verkar inn på vilkåra språksamfunnet på Island hadde for å arbeide på ein meir organisert måte enn før når det gjeld standardisering av ordforrådet og framdyrkinga av nyordpolitikken.

Reykjavík hadde nærast vore ein halvdansk by i første halvdel av hundretalet, men midt i hundreåret kom der endringar som måtte styrkje islandskan i bylivet. Dit kom det prenteverk i 1844, Alltinget blei atterreist i 1845, latinskolen kom til Reykjavík i 1846, presteskolen i 1847, og dei heimlege embetsmennene auka smátt om senn i tal. (I 1844 blei det avgjort at ingen fekk embete på Island utan at han/ho kunne islandsk.) (Kjartan G. Ottósson 1990: 58-59.)

Under sjølvstendestríden som islendingane førte mot danskane, innebar språkrensing og språkrøkt delvis vedlikehald av språkformene (til og med gjennom å ta arkaiske former i bruk igjen), men kampen var ikkje mindre retta direkte mot dansk påverknad – som var tydelegast i ordforrådet.⁵ Notidsislandsk ber enno merke etter denne stríden mot danske ord, sjølv om ingen fryktar så sterkt den danske innverknaden lenger.

Ein kan ikkje sjå at styresmaktene på Island har gjennomført nyordlaginga mot viljen åt allmenta. Nyordpolitikken har heller representert mentaliteten eller moten gjennom fleire generasjonar, og styresmaktene og politikarane har slutta seg til likeins som stordelen av folket. Avsnittet nedafor frå svarbrevet som Halldór Halldórsson fekk frå ein sekretær i eit politisk parti, dagsett 5. mars 1985, da Halldór undersøkte det språkpolitiske programmet hos dei islandske partia, er typisk for den allmenne holdninga hos folket i tida 1850-2000: “Det er ei felles vurdering her at partiet støttar språkrøkta; dessutan hadde det vore vondt om noko anna kunne seiast” (Halldór Halldórsson 1986: 226-227). Her kan ein trygt forstå omgrepet ‘språkrøkt’ som

støtte til nyordlaginga. Også alle aviser og massemedium har alltid støtta den islandske politikken med språkreinsing og nyordlaging (Kjartan G. Ottósson 1990: 123-124).

Nyordarbeidet i dag er på mange måtar svært organisert, og både medvete og umedvete følger ein den linja som Lærdómslistafélagið la for vel 200 år sia. Sirka femti ordnemnder har vore skipa for å arbeide med avgrensa område i ordforrådet: medisin, luftfart, bilar, datamaskiner, matematikk og så vidare. Ikkje alle ord som ordnemndene i visse fag legg fram, får plass i språket åt allmenta, for mange ord er del av eit avgrensa fagspråk og er sjeldan aktuelle i allmennspråket. Ein stor del av nyorda som går inn i allmennspråket, blir utan tvil til i massemedia og hos omsetjarar, og dessutan hos importørar av all slags varer, hos reklamefirma og dei som sel ymse slags tenester.

3.2. Allmennspråk og fagspråk

Ordforrådet i eit språk høerer dels til i allmennspråket og dels til i ymse fagspråk. I mangt må det gjelde ulike reglar i allmennspråket og fagspråket for kva omsyn ein skal ta i samband med standardisering. Ein kan f.eks. sjå at både massemedia og allmenta har eller kan ha innverknad på kva synsmåtar som blir lagde til grunn, og kva konsekvensen blir når det er tale om nye ord i allmennspråket. Som døme kan ein ta ord som *bill*, *reiðhjól* og *ferna* ('bil, sykkel, kartong'). I fagspråket er sjølvsagt brukarane langt færre, og det kan vere lettare å nå raskt til alle, f.eks. i fagskrifter eller på medlemsmøte. Her kan tannlegar eller revisorar nemnast som eksempel på avgrensa brukargrupper og skaparar av fagspråksord på eit avgrensa felt.

Men det er rett å nemne også at fleste innhaldsorda i allmennspråket på same tid er eller kan vere fagord i visse disiplinar (ordet *hest* er slik sett eit fagord i zoologi osv.). Dessutan er det slik at "same" ordet kan ha ulike betydingar alt etter kva samanheng det er brukt i, om teksten er allmenn eller meint for spesialistar. Eit eksempel på det i islandsk er ordet *rok*, som i allmennspråket har heller uklår betyding, men oftast viser til vind som ikkje er ubehageleg eller farleg kvass. Som fagord i meteorologi betyr *rok* derimot vind av styrke 10 på beaufortskalaen, som svarar til 24,5–28,4 meter i sekundet (dvs. 'full storm').

Ved Meteorologisk institutt på Island blei det vedteke for nokre år sia å slutte å opplyse om vindstyrken etter beaufortskalaen, både av faglege grunnar og for å komme i samsvar med internasjonal praksis. I staden gjekk ein over til å opplyse om m/s i vêrmeldingane. Ein del av folket tok denne omlegginga svært ille, og ein grunn var utan tvil at det her kom ei nyordning som dei ikkje var vane med. Men kampen mot omlegginga fekk den forma at det blei ein forsvarsstrid for islandsk språk. Såleis blei det påstått at islandsk språk blei forringa om vindstyrkenamna ikkje lenger kunne hørast i vêrmeldingane. På Alltinget kom det fram spørsmål til miljøministeren 4. november i 1999 om årsaka til at meteorologane gjekk over til meter i sekundet. I innlegget frå spørjaren (Kristján Pálsson) kom det fram at det låg mål-røktssynspunkt bak:

“Det er likevel ikkje hovudsaka om allmenta forstår denne nye måten å beskrive vindstyrken på. Den forståinga kjem truleg etter kvart. Viktigare er det for meg at islandsk språk blir fattigare, og språkbruken blir på denne måten meir utvatna. Stormen er blitt utflata. Vi er heldigvis opptekne av å halde på islandsk språk, og det er nødvendig å sjå etter alle måtar å halde på variasjonen i språket på.”

I svaret frå miljøministeren der ho forsvarte meteorologane, heiter det m.a.:

“Det er slettes ikkje slik at eg her vil at vi skal støyte ut ord i språket vårt, slettes ikkje. Det er derimot mi meining at folk, og særleg ungdomen, forstår til vanleg ikkje forskjellen på flau vind, svak vind, lett bris, frisk bris, laber bris og liten kuling.”

Her ser ein altså av språkrøktsynsmåten blir ingenstad avvist, men endringa er forsvart av praktiske årsaker. Islandsk språknemnd vedtok til og med 17. april 2000 denne støtta for dei gamle orda, rettnok varsamt:

”Sjølv om Meteorologiske institutt tek opp denne nyordninga med å beskrive vindstyrken i meter i sekundet, er det ikkje med det sagt at det er nødvendig å kaste over bord ord som før har vore vanlege om vindstyrke, slike som *andvari*, *kul*, *stinningskaldi* og *stormur*. Dei tradisjonelle termene kan opplagt blir brukte både i daglegspråket og i vërmeldingane frå Meteorologisk institutt.”

I denne diskusjonen er to ting interessante. For det første er språkrøkt ei god sak i salane på Alltinget, og det blir gripe til språkrøktargument i dei utrulegaste saker. For det andre vitna ikkje diskusjonane der og andre stader i samfunnet om at folk allment forstod betydningsforskjellen i ord som *rok* i allmennspråket på eine sida og i fagspråket på den andre sida.

På same måten som fleste innhaldsorda i allmennspråket også kan vere fagord i visse fag, kan det skje med kva som helst fagord at det går inn i språket åt stordelen av folket, i alle fall etter ei tid. Ordet *tölva* ‘datamaskin’ var brukt som fagord om apparat som berre fåe ekspertar hadde tilgang til og kunnskap om, men ordet breidde seg ut i allmennspråket ettersom sjølve apparatet fekk utbreiing i samfunnet. Det same skjedde i alle fall for ei tid med sjukdomsnamna *Creutzfeldt-Jakobs sjukdomur* og *kúariða* (= ‘kugalskap’).

Hendingar i samfunnet som ingen kan sjå føreåt, kan sende kva som helst fagord opp på stjernehimlen – om ein kan formulere det slik. Derfor skal ein vere varsam med å leggje for mye i forskjellen på allmennspråk og fagspråk når det gjeld standardisering, holdning i samfunnet og offentlege inngrep i ordforrådet.

Her skal det leggjast til at purismen tydeleg har vore den allmenne ideologiske eller språkpolitiske holdninga på Island når det gjeld både allmennspråk og fagspråk. I det organiserte ordlagingsarbeidet åt ymse foreiningar og åt frivillige innafor visse

særområde har det vore lagt stor vekt på å følgje tradisjonane i ordlaging og krava for tilpassing. Jón Hilmar Jónsson beskreiv dette slik i ein artikkel som kom ut i 1988:

“Den store vekt som legges på størst mulig tilpasning til den språklige tradisjonen, kommer sterkest til uttrykk i det organiserte nylagingsarbeidet, der fagspråket inntar en sentral posisjon. Dette skyldes det utstrakte samarbeidet mellom spesialister på de enkelte fagområdene og språkfolk som trekker opp linjene for og kontrollerer selve orddannelsen. En vesentlig del av nyorddannelsen er nemlig arbeidet med å finne islandske paralleller til utenlandsk fagterminologi.” (Jón Hilmar Jónsson 1988: 29.)

Sjølv om denne beskrivinga ikkje gjeld i alt lenger for fagordarbeidet (fordi språkvetarar kjem mindre og mindre med ordlagingsarbeidet), er det no som før slik at specialistane prøver først og fremst å lage eit heimleg og gjennomiktig ordforråd og mindre å tilpasse utalandske termar. Siste alternativet er til vanleg sett på som siste utveg når ordnemnder og spesialistar slit og strevar.

Ei følgje av purismen i organisert ordnemnd- og nyordarbeid og i den “lærde ordlaginga” som der blir driven, er at det stundom blir brukt andre orddanningsmåtar enn i den “aktive ordlaginga”. Sigurður Jónsson (1984) undersøkte ordlaging i manuskripta til ei økonomiordbok laga av økonomispecialistar og språkvetarar (i Nyordnemnda i 1960-1965 og i Islandsk språknemnd etter 1981) og *Orðabók um slangur, slettur, bannorð og annað utangarðsmál* (1982). Forskjellen på ordlagingsmåten kjem godt fram i oversikta Sigurður Jónsson gir av suffiks i dei to ordbøkene. I “slangordboka” var det mye av importerte suffiks som *elsi, heit, ist, í, rí* og *sjón*, men ikkje noko i økonomiordboka. Der var det godt om suffiks som *an, ð/dlt, leik, sem* og *ur*, mens det var ingen eksempel på det i “slangordboka”. Suffiksa *ar, ing* og *un* var derimot vanlege i begge ordbøkene (Sigurður Jónsson 1984: 160).

Trass i den forskjellen som der kom fram, kan ein seie at forskjellen på allmennspråk og fagspråk når det gjeld generelle synsmåtar på ordlaging og offentleg bruk av ordforrådet, på mange måtar er heller uviktig på Island. Dette har Sigurður Jónsson frá Arnarvatn (1990) kritisert:

„Man har kort och gott inte varit klar över behovet av terminologiskt arbete eftersom man har en lång tradition av neologismer efter normer som många tycker har varit nyttiga och i fullt samsvar med den rådande språkpolitiken. För termerna behöver man inte använda några importerade metoder eftersom de endast räknas som en del av det allmänna ordförrådet liksom alla andra ord och därför bör kunna följa samma lagar som dessa. Så länge man har denna syn på saken kan man inte vänta sig att man kommer att inse att det i isländskan som i andra spåk finns ett specialiserad ordförråd som följer andra regler än det övriga språket. Någon förbättring kan man knappast vänta sig innan man börjar undervisa i terminologiarbete på Island.

Slutsatsen blir sålunda den att jag menar att det neologistiska arbete som pågått och den språkpolitik som man följt sedan sjuttonhundratalet har varit ett hinder i vägen för det egentliga terminologiarbetet på Island. Följderna

har varit att det allmänna språket har haft företräde och att man inte erkänt det specifika terminologiska språket. Den härskande språkpolitiken har motarbetat det terminologiska arbetet eftersom man har velat se allt utifrån en nationalistisk och språkpuritansk synvinkel.“ (1990:211-212.)

Desse orda viser synsmåtane hos terminologar, og dei ser ein lite av i diskusjonane på Island. Derimot reknar truleg stordelen av folket, deriblant spesialistar i alle moglege fag, med at tradisjonell islandsk språkrøkt og språkpolitikk veg tyngre enn terminologiske prinsipp når ein skal setje seg inn i fagspråkleg ordforråd. Generelt er vurderingane slik at det er mogleg å bruke islandsk i eit utal ulike vitenskaplege og tekniske disiplinar *på grunn av* (og ikkje *trass i*) at islendingane har vore dyktige til å drive fram nyordpolitikken. Dette resultatet har islandske vitenskapsmenn og teknikarar nådd, og fåe har kjent uro for at terminologiske særromsyn skulle vere relevante.

Ei svært god utgreiing om samspelet og kontaktflata mellom terminologi og islandsk språkpolitikk kan ein finne i Kristján Árnason og Sigrún Helgadóttir (1993). Dei to var også forfattarar til eit framlegg om ein plan for terminologiarbeid som blei skriven på initiativ frå kulturdepartementet (Sigrún Helgadóttir & Kristján Árnason 1991). Dei to seier i arbeidet frå 1993 m.a.:

“Scientists and specialists translating their terminology into Icelandic are *málræktarmenn* in the best sense of the word, since they take part in the cultivation of the language, helping to make it a better tool to cope with the constantly changing world about us.

It is obvious that terminological methods can be extremely useful in the task of making the language able to cope with new surroundings by finding Icelandic words for new or foreign concepts. It is often difficult to find an Icelandic word for a term if its meaning isn't clear enough. As we shall show more clearly below, one of the demands made on Icelandic terms is that they be transparent. To make it possible to find the best word, the meaning has to be as clear as possible, i.e. the concept that is to be named has to be clearly defined.

The pursuit of terminological theory is not in itself an act of language cultivation. From the point of view of the Icelandic Language Council which is responsible for the execution of the Icelandic language policy, the theory of terminology is simply a tool in carrying out the policy, i.e. the cultivation of the language, and in particular in developing the vocabulary. It is possible to be a terminologist, showing interest in the terminology of a particular field or in terminological work in general, without being a *málræktarmaður*, and it is also possible to be a *málræktarmaður* without being a terminologist. The ideal is of course to have a terminologist and the *málræktarmaður* in the one and the same person.“ (1993:10-11.)

3.3. Skjebnen til nyorda og forslaga om nyord

At nyord og forslag til nyord får så skiftande skjebne, er på mange måtar ei gåte. Inga heilskapleg undersøking har vore gjord på Island om det, men mange antydningar kan ein få frå undersøkingar av ord som er komne frå visse personar (Jónas Hallgrímsson, Guðmundur Finnbogason o.a.) eller frå visse skrifter.

Halldór Halldórsson (1987: 96-98) drøftar kort opphav og skjebne for nokre ord, m.a. slike han sjølv hadde laga, og legg der vekt på innverknaden frå tre samfunnsfaktorar: skole, Alltinget og media. Det er svært viktig "at nyordet kjem fram snarast råd etter at fenomenet blir kjent" (1987: 96-97). Skolar hadde ei stor rolle i å breie ut orda *strokleður* og *tækni* etter vurderinga åt Halldór, men han kjem til at media har vege tyngre i sigersgangen åt orda *þota*, *hanna* og *vanþróaður* ('jetfly, formgi/designe, underutvikla').

Halldór Halldórsson (1986) peikar på at Alltinget har på dette området indirekte hatt innverknad på islandsk språk: "Det er f.eks. heilt usikkert om vi hadde brukt orda *sími* og *útvarp* ('telefon, radio') om Alltinget ikkje hadde teke dei inn i lover" (1986: 230). Jón Helgason (1954: 107-108) skriv om nyordet *sími* og nemner spesielt at det har følgt med andre ("*símsstöð*, *símskeyti* osv.), som blei støtta av *stýresmaktene*" (kursivert av APK; *símsstöð*, *símskeyti* = 'telefonstasjon, telegram'). (Om ordet *sími* skriv Halldór Halldórsson m.a. i artikkelen "Nýyrði frá síðari öldum" (= 'Nyord frå dei seinare hundreára') (1971b: 236-239).)

Ein kan nemne orda *fjölbrautaskóli* ('vidaregåande skole/mangretningsskole') (jf. Halldór Halldórsson 1987: 97), *peningapvætti* 'kvitvask (av pengar)' og *húsbréf* ('obligasjon/gjeldsbrev for hus') som nye eksempel på ord som kom inn i lover og forskrifter og etterpå er blitt del av allmennspråket. Utanom forskrifter kan ein nemne standardar og direktiv, som det no er blitt svært mange av på islandsk, og dei har auka mye i tal etter at Island gjekk inn i EØS-avtalen, og med det stadig veksande internasjonale samarbeidet på mange område. "Frå standardar og forskrifter kjem ord inn i kunngjeringar og går derifrå til arbeidstakarar og handverkarar, som treng å bruke orda," seier Halldór Halldórsson (1987: 98).

Dei som omset og forhandlar seg fram til standardar, forskrifter, direktiv osv., leitar for sin del etter kjelder i ordsamlingar og ordbøker, svært ofte i spesialordsamlingar (fagterminologiske samlingar). Det same gjeld for omsetjarar og forfattarar av lærebøker, fagbøker og populariserte presentasjonar.

I samband med denne drøftinga kan det vere interessant å hente fram nokre av orda som følgde med metersystemet. Det er blitt vanleg no i islandsk å nytte dei utalandske orda og førestavingane, slike som *metri*, *gramm*, *lítri*, *milli-*, *desi-*, *senti-* og *kiló-*. Men da metersystemet blei innført med lov på Island i 1907, "syntest somme på den tida at ein heller skulle nytte islandske termar enn tilpasse dei internasjonale" (Kjartan G. Ottósson 1990: 107). Da metersystemet blei drøfta på Alltinget i 1907, ville somme tingmenn opne for islandske termar jamsides dei utalandske: *metri* = *stíka*, *gramm* = *met*, *lítri* = *pottur*, *sentimetri* = *þumlungur*, *millimetri* = *lína*, *kilómetri* = *röst*, *hektari* = *teigur*, *kilógramm* = *tvíþund* o.a. Konklusjonen blei at ein skulle

vente på kva som vann fram, og sjå “om nokon heimlege termar fekk oppslutning i allmenta og dermed ville få plass i språket”, og heimestyret fekk mandat til å avgjere at dei islandske orda skulle gjelde jamsides dei utalandske (Kjartan G. Ottósson 1990: 107-108). Kunngjeringa frå ministeren i 1909 brukte dei islandske hovudtermane: *stika*, *röst*, *teigur* (jf. framlegget som er nemnt ovafor), *rönd* (millimeter), *skor* (centimeter), *mælir* (liter), *vog* (kilogram), *lest* (tonn). Det var strid om termane, men somme blei brukte. Men det var inga semje om kva for islandske nyord ein skulle bruke “slik at det opplagt måtte bli siger for dei utalandske termane” (Kjartan G. Ottósson 1990: 108).

Diskusjonar og propaganda gir i beste fall resultat i språkbruken, men ein kan tvile på om Alltinget eller Islandsk språknemnd oppnår noko med berre vedtak utan at dei blir etterfølgde på målretta måte, slik som i publikasjonar om emne som når vidt, og som mange bryr seg om. Klåraste eksempelet på det er utgivinga av ordsamlinga som omsetjarar og forfattarar støttar seg til når dei presenterer emne for allmenta, styresmaktene og for firma.

3.4. Tilpassing av utalandske ord

Når det gjeld tilpassing av utalandske ord i islandsk, kan ein vise særleg til artikkelen åt Guðrún Kvaran og Ásta Svavarsdóttir (2002a) og til den annoterte bibliografien deira i boka *An Annotated Bibliography of European Anglicisms* (2002b). Ein kan òg vise til Baldur Jónsson (1997c og 2002b), jf. òg f.eks. Veturliði Óskarsson (1997-1998: 181-183).

I dei nemnde artiklane åt Baldur kjem det fram klære og grunngitte forslag om standardisering eller “offentlege krav” til importord i islandsk. Tilpassingskrava åt Baldur er desse:

- 1) Trykket skal liggje på første stavinga
- 2) Importordet skal følgje dei fonologiske reglane i islandsk
- 3) Importordet skal følgje dei fonotaktiske reglane i islandsk
- 4) Importordet skal gå inn i ein bøyingsklasse som alt finst, og føye seg etter bøyingsmønsteret for klassen og ev. andre særreglar for klassen
- 5) Importordet skal stavast med bokstavar frå det islandske alfabetet og på den måten at det følgjer det regelfaste forholdet mellom skrift og uttale (Baldur Jónsson 2002b: 222-223.)

I store drag har behandlinga av importord i islandsk faktisk vore i samsvar med dei nemnde forslaga sjølv om det ingenstad har vore gitt ut offisielle reglar om dette emnet. Som eksempel på tilpassing i uttalen kan ein nemne at den engelske lyden [w] er alltid uttalt [v] i importord i islandsk (*víski* osv.), preaspirasjonen kjem fram (som i *popp*, *tékki* osv.), og mangt anna kunne nemnast. Tilpassinga i uttale er verkeleg stor. Men unntak finst, f.eks. nokre ord der ein kunne venta palatale

plosivar, er uttalte med velar (*gæi, gæd* < eng. *guy, guide*). Når det gjeld bøyning, er tilpassinga også generelt stor, men substantiv og verb blir tydeleg dregne til store bøyingsklassar (*sjoppa* < eng. *shop* går til dei svake hokjønnsorda, *gæi* til dei svake hankjønnsorda, og *fila* < eng. *feel* følgjer *kasta*-klassen) og adjektiv har tendens til å unngå full bøyning (sjå f.eks. Jón Hilmar Jónsson 1980: 66-67). Om rettskrivinga (jf. femte regelen hos Baldur) kan det seiast at når importord faktisk er i bruk i skrift (dei kan leve tiår i talemålet før det skjer), så kan ein ikkje sjå anna enn at islandske bokstavar er brukte, og at dei følgjer det regelfaste forholdet mellom skrift og uttale (jf. for eksempel hos Guðrún Kvaran & Ásta Svavarsdóttir 2002a: 92). Såleis er det vanleg å skrive ordet *dósent* på denne måten i islandsk, men om ein skreiv *docent* (slik det er gjort i dansk), ville det markert at ordet ikkje var eit godkjent importord. Men ordet er godkjent i islandsk skriftmål, og derfor skriv ein det med *ó* og *s*.

Orðabók um slangur, slettur, bannorð og annað utangarðsmál (1982) viser også tydeleg det standpunktet at importord skal skrivast med islandske bokstavar. Ein finn der svært mange ord som ikkje er rekna som allment godkjende i omhyggjeleg språkbruk. Under bokstaven *a* i denne ordboka står m.a. desse importorda skrivne som synt her: *aktífisti, agressifur, akústik, aksjón, absúrd*. (Av desse orda er det truleg berre ordet *absúrd* som kunne ha stått i formelt skriftspråk.) Desse eksempla viser at orda i "slang-ordboka" blei skrivne i samsvar med den ortografiske purismen, dvs. med det

Diskari

digga so, (e. *dig*). 1 kunna vel við, líka vel, njóta: *ég digga bárujárnsrokk*. 2 *digga við* láta vel að, fá til ásta: *bún var að digga við hann í partiinu*.

yfir matborðum; niðrandi um (djass)-tónlist.

dipló lo, háttvís, nærgætinn; stjórnvís, ráðsnjall (sbr. *diplómatískur*).

dipló ao, á nærgætinn hátt, með lagni: *getur ekki einhver talað við hana dipló?* (sbr. *diplómatískt*).

dirka so, → *dirka*.

diskant h, **diskantur k**, (d. *diskant*, e. *discant*) (T) hátíðnisvið; sópranródd.

diskari k. (T) 1 plötusnúður, maður sem kynnir og leikur hljómplötur í útvarpi eða á dansstað (sbr. e. *disc jockey*). 2 sá sem dansar → *diskó*, fylgir diskótísku: *diskarar og pönkarar*. (Sjá mynd bls. 20)

diskó h. (T) 1 → *diskótek*. 2 tónlistarstefna í rokki (að nokkru leyti úr smiðju svartra tónlistarmanna), einkum til að dansa eftir, tengd → *diskótekum*. Flytjendur diskós starfa oft í hljóðverum eingöngu. Vinsælt á s.

Ein islandsk "diskjockey". Frå *Orðabók um slangur* (1982)

tradisjonelle sambandet mellom lyd og bokstav. Det er heller ingen tvil om at det alltid er rekna med trykk på første stavinga. Derfor kan det ikkje tolkast annleis enn at redaktørane av “slang”-ordboka faktisk har komme til same konklusjon som Baldur Jónsson (1997c, 2002b) når det gjeld krav til skrivemåten i importord.

Det ser altså ut til å vere allmenn einigheit i det islandske språksamfunnet om å skrive importord med islandske bokstavar og å halde seg til det tradisjonelle forholdet mellom lyd og bokstav. Men det har ikkje funnest nokon standardforskrift å støtte seg til, og det kan opplevast som upraktisk. For eksempel er det ujamt i islandsk om suffikset *-iv* blir skrive *-ifur* (som i eksempla frå “slang”-ordboka) eller *-ívur*. Det er også skrive både *túpa* og *túba* (begge skrivemåtane er gangbare med tanke på vanlegaste uttalen), men skrivemåten er også begynt å skilje mellom to betydningar (som i *tannkremstúpa* og *túbuleikari* ‘tubaist’). Og det blir også skrive både *sístem* og *sýstem*.⁶

Halldór Halldórsson nemner ein synsmåte om dette som kan nemnast her:

“Dersom det ikkje skjer tilpassing som liknar det som her er beskrive, er det fare for at dei utalandske orda stikk seg ut frå dei reine islandske orda, og da kan ein rekne med at dei får islandske konkurrentar, og at islandske nylagningar sigrar til slutt” (1971b: 218).

I dette ligg det truleg at eine metoden som nyordpolitikken brukte for å kjempe mot importord, var å unngå tilpassing og passe på at importorda alltid hadde så tydeleg utalandsk svip at islandske nyord lettare kunne sigre i kampen om oppslutning frå språkbrukarane.

Sjølv om ein kan seie at det finst mangel på målretta retningslinjer frå myndigheitene om skrivemåten av importord, er det heilt annleis når det gjeld islandsk rettskriving allment. Rettskrivingsdiskusjonane har av og til vore store, og stundom var det hard strid på 1800- og 1900-talet. Men importord og namn av utalandsk opphav var uendeleg lite aktuelle (i alle fall det meste av tida), slik ein kan lese om det i det grunndige oversynet åt Jón Aðalsteinn Jónsson over historia om islandsk rettskriving (1959). Ein av hardaste stridane gjaldt spørsmålet om ein skulle skrive *é* (eller *è*) eller *je* i ord som *vér*, *lét*, *hérað* (‘vi, lét (pret.), herad’). Men fæe ser ut til å ha rekna anna som rimeleg enn å skrive utalandske namn som *Jesús* og *Jerúsalem* med *Je* (og altså ikkje *Ésús* og *Érúsalem*). Skrivereglane åt Journalistforeininga frå 1898 tilrådde *é* “der uttalen er *je*, unnateke i dei substantiva som er opphavlege presens partisipp av verb, og som i infinitiv har *ja*: *þiggjendur*, *byrjendur*” (etter Jón Aðalsteinn Jónsson 1959: 95). Men utalandske namn, som f.eks. *Jens*, er ikkje nemnde der. I ei utgreiing frå Sigurður Nordal i 1927 i tidsskriftet *Vaka* skriv Sigurður om rettskrivinga i dette tidsskriftet. Der blir det særleg nemnt at ein fremst i utalandske namn skal skrive *Je*. *Jens*, *Jerúsalem*, *Jesús* (Jón Aðalsteinn Jónsson 1959: 114). I ei kunngjering frå undervisningsministeren 25. februar i 1929 om islandsk rettskriving står eit vedtak om *Je* i namn som liknar regelen åt Sigurður Nordal i 1927. (Mellom anna er same eksempla brukte.) Forskjellen på reglane er at Sigurður tala om “utalandske namn”, mens undervisningsdepartementet

brukar formuleringa “namn av utalandsk opphav”. I kunngjeringa frå 1929 er det tilrådd å bruke *z* for opphavleg *ds*, *ðs*, *ts*, men det er ikkje nemnt om ein kan skrive *Z* i namn av utalandsk opphav. På andre sida er det nemnt i reglane som no gjeld (frå 1973, 1974 og 1977), og døma der er *Zóphánias*, *Zakaría*s, *Zimsen*. Enno i dag står regelen om *Je* først i særnamn av utalandsk opphav, men i tillegg er det komme tilsvarende punkt om samnamn (slike som *jeppi*). Dessutan blei den regelen sett inn at jamvel om ein skulle skrive *Jelje* først i særnamn og samnamn av utalandsk opphav, er det valfritt om ein skal skrive *je* eller *é* “inni utalandske ord: *Sovétrikin* eller *Sovjetrikin*, *tékkar* eller *tjékkar*” (*Auglýsing um íslenska stafsetningu*, pgr. 31).

I nogjeldande kunngjering om islandsk rettskriving er ord av utalandsk opphav også nemnde i paragraf 25, der det er slått fast at ein skal skrive *f* når det står vokal framom og *l* eller *n* bak, sjølv om uttalen er *b* (dvs. at skrivemåte og uttale følgjer mønsteret i heimlege ord, jf. *sofna* som er uttalt “sobna”), men unntak er “nokre ord av utalandsk opphav, t.d. *Biblí*a, *babl*, *babla*, *obláta*”.

Purismen kjem ikkje til syne berre i flest mogleg nyord av islandske ordstammar, men også i best mogleg tilpassingar av dei utalandske orda som blir ein del av ordforrådet. Det gjeld uttale, bøyning og skrivemåte. Purismen (dvs. fonologisk, morfologisk og ortografisk purisme) kjem altså fram sjølv om det er tale om importord i islandsk. Importordet *bill* fell for eksempel fullstendig inn i islandsk same korleis ein ser på det; ein kan ikkje sjå at ordet stikk av frå ordforrådet elles i islandsk i uttale, bøyning eller skrivemåte.

Det er blitt peikt på (f.eks. i Vikør 1998) at det er sterke band mellom leksikalsk purisme og ortografisk purisme retta mot ord som er importerte i språket. Vi kan for eksempel samanlikne skrivemåten av importord i islandsk på eine sida og i dansk på hi sida (der purismen står svakt): I islandsk er det skrive f.eks. *dósent*, *sjampo*, *sexappill*, mens dansk har *docent*, *shampo(o)*, *sexappeal* osv.

Dette er nødvendigvis ikkje ei følge av politikken med nyordlaging. Ein kan heller sjå på det slik at både nyordlaginga og den nokså sterke tilpassinga av importord til islandsk er uttrykk for den allmenne purismen i det islandske språksamfunnet. I eit slikt samfunn kan ein ikkje vente at importord blir godkjende i språket utan tilpassing til tradisjonell skrivemåte, bøyning og uttale.

I islandske aviser og andre tekstar blir stundom hermeteikn brukte kring utalandske ord og ordsamband som ikkje har fått islandsk form, dvs. verken islandske synonym eller tilpassa form som importert ord. Eit eksempel er denne avisnyheita:

Kristleifur Kristjánsson, sérfræðingur í barnalækningum, sagði fyrir dómi í gær að útilokað væri að níu mánaða drengur, sem lést af völdum svonefnds „shaken-baby syndrome“, hefði hlotið áverkana áður en hann kom í daggæslu að morgni 2. maí 2001.⁷ (*Morgunblaðið* 16.2.2002.)

Hermeteikna kring “shaken-baby syndrome” markerer nettopp at redaktøren eller forfattaren ber lesarane sjå i nåde med at det ikkje har lykkast å finne noko anna og betre ord i dette tilfellet⁸, og her er endatil ordet *sákalla* lagt til.

3.5. Argument frå fortid og notid for islandsk nyordlaging – og dei allmenne holdningane hos islendingane

Det er eit allment kjent om islandsk språkpolitikk og utvidinga av det islandske ordforrådet at den vanlegaste framgangsmåten er å referere til omgrep med nye termar danna av (ujamt gamle) ord og ordledar som alt er brukte i islandsk, i staden for med utalandske termar. Ein prøver da å forme ordet med å beskrive betydninga i omgrepet så godt som mogleg. Som eksempel på framgangsmåten kan ein nemne ordet *útvarp*, skapt av *varp* (jf. verbet *varpa* 'kaste') og adverbet *út* (for ordet beskriv at lyden blir kasta ut), og ordet *bílskúr*, som er forma av *bíll* og *skúr* (for her gjeld det eit skur for bilar), i staden for å bruke tilsvarende utalandske termar som *radio* og *garage* i ei eller anna form.

Om denne islandske tradisjonen seier Jón Hilmar Jónsson (1998: 309):

“Bak denne tradisjonen ligger en kombinert motivasjon, dels de språksystematiske forhold som krever en tilpasning til de eksisterende ordlagingsmønstre, dels en indre kontroll fra nært beslektede ord og termer, men ikke minst den alminnelige språkpolitiske holdning i samfunnet.”

Islandsk ordlaging er mest å sjå på som ei slags allmenn holdning eller hovudsynsmåte og ikkje ei beskriving av ein ufråvikeleg regel. Måtehaldet i purismen, som det har vore allmenn einigheit om, karakteriserer Jón Helgason svært godt kring midten av førre hundreåret. Han seier m.a.:

“Dette er sannsynlegvis meininga hos mange islandske kulturpersonar: Hovudkursen er alt fastlagd, og den skal ein prøve å halde seg til. Men det betyr ikkje at ein aldri kan godkjenne importord, aller minst når dei fyller tomrom i det ordforrådet som er, og når dei høver inn i språket. Likevel skal ein hugse at sjølv om det ikkje er blitt laga eit godt ord i første omgang, kan det lykkast betre i neste – så lenge oppmerksamheita ikkje blir sløva. Slikt kunne ein nemne mange eksempel på frå farne tider.” (Jón Helgason 1954: 105.)

Argumenta for islandsk nyordlaging før og no er langt frå slik at dei berre er eit resultat av sjølvstendestrident eller nasjonalpolitikken åt islendingane. Ofte blir det gløymt i den overflatiske drøftinga at det finst gamle og alltid gyldige praktiske argument og også demokratiske argument for ein puristisk politikk. Slike argument kan ein lese om hos Halldór Halldórsson (1987: 94-95), Kjartan G. Ottósson (1997: 31-32) og Ástráður Eysteinnsson (1998).

Det følgjer ei usikkerheit med bruken av importorda så lenge dei ikkje har fått fotfeste i mottakarspråket. Uttale, bokstavering og bøyning kan vere ustø, for forma på orda i eksportspråket kan vere nokså ulik den som passar i språkssystemet i importspråket. Med tanke på dette kan det utan tvil vere enklare i språkbruken å gå utanom importstrategien og heller satse på å lage nyord av heimleg tilfang, for da er det opplagt korleis ein skal skrive, uttale og bøye.

Når det islandske språksamfunnet møter eit nytt omgrep, og spørsmålet blir aktuelt om det er betre å bruke ein utalandsk term som er tilpassa på ein eller annan måte, enn å skape ein ny av heimleg tilfang, veg det omsynet ofte tungt om det finst eit system eller mønster for parallelle ord i islandsk, dvs. om det er lett synlege førebilete for ordlaginga. Orddelen *-stjóri* er kanskje eit godt eksempel på dette. Leddet *-stjóri* er laga av verbet *stýra*; *skipstjóri stýrir skipi* 'kapteinen styrer skipet', *lestarstjóri stýrir lest* 'togføraren styrer toget' osv. Vi har *skipstjóri* 'kaptein', *flugstjóri* 'pilot', *bílstjóri* 'sjåfør', *lestarstjóri* 'togførar' osv. Her har det utvikla seg eit slags system for nyord som har ein likskap i betydning, og dette systemet kjem ikkje fram i dei tilsvarende utalandske orda. Enda fleire eksempel: Den som styrer ei bedrift, er *forstjóri* 'direktør', den som styrer eit skodespel, er *leikstjóri* 'regissør'. Leddet *-stjóri* har altså fått den rolla å vere ein aktiv og tilgjengeleg del i nyskapinga i ordforrådet, og dette kan vere vellykka når ein skal løyse problem med heimlege samsvar til utalandske termar som stadig dukkar opp; no er ein for eksempel begynt å bruke ord som *landbúnaðarstjóri*, *utanríkismálastjóri*, *efnahagsmálastjóri* osv. om dei som har ansvaret for landbrukspolitikk, utarikpolitikk og økonomisk politikk i Europaunionen.

Den indre og notidige samanhengen i språket er stundom undervurdert når det er tale om grunnar til den islandske ordlagingspolitikken. Det kan ein lese nærare om hos Jón Hilmar Jónsson (1988). Guðmundur Finnbogason (1928) legg også stor vekt på den indre samanhengen mellom orda, og i artikkelen "Hreint mál" (= 'Reint språk') i *Skírnir* 1928 knyter han denne kvaliteten til det gjennomslitige i språket. Jón Helgason (1954) rekna denne artikkelen som ein av dei viktigaste offensive artiklane som har vore send ut frå leiren at dei knallharde puristane "siste mannsaldren" (Jón Helgason 1954: 102). Der seier Guðmundur m.a.:

"Nesten alle heimlege ord har mange slektningar i språket, med same slektskjennermerka, same ánda, slik at det eine ordet kastar lys over det andre og forklarar det. Dei utalandske orda viser ikkje denne slektskapen innafor språket og står derfor kalde og dumme innimellom dei andre orda." (Guðmundur Finnbogason 1928: 148.)

Den holdninga til utalandske ord som kjem fram i ei slik beskriving, minner ikkje lite om ordet "sletta" (= 'flekk'), som ofte har vore brukt om fremmede ord i islandsk.

Mange spesialistar har igjen og igjen erklært offentleg og i private samtalar kor stor verdi dei gjennomslitige heimlege termane har hatt for dei, med andre ord kor nyttig nyordlaginga har vore for dei i dagleg strev som spesialistar eller lærarar der dei har kunne nytte islandske orddelar til å orientere seg sjølve betre og til å forklare betre for andre kva som ligg i visse omgrep. Her er altså tale om fleire praktiske argument enn dei som var nemnde ovafor da vi drøfta fordelene med at det er lettare å skrive, uttale, bøye og bruke heimlege ord enn utalandske. Dette er òg eit demokratisk perspektiv, som vi no skal gå over til.

Det har vore hevda (jf. Kjartan G. Ottósson 1997: 32) at den leksikalske purismen og den vekta ein legg på å bruke heimleg tilfang ved nyordlagings, ofte har ført til nokså liten forskjell på språket åt spesialister og språket åt allmenta, dvs. at ein med heimlege nyord lykkast i å føre spesialistinsikt på ymse område nærare dei som ikkje er spesialistar på desse områda. Derfor har ein kunna argumentere for at islandsk nyordlagings kan vise seg å vere nyttig når ein skal betre og forenkla informasjonsformidlinga og dermed demokratiet.

Når det gjeld dette demokratiargumentet, kan ein nok påstå at det kanskje blir stadig mindre relevant etter kvart som allmenta kjenner betre til det utalandske ordforrådet pga. auka utdanning og meir internasjonale massemedium.

Av denne drøftinga kan ein sjå at det ville vere gale eller i alle fall ei sterk forenkling å beskrive islandsk språkpolitikk i ordforrådet i dag som slik purisme som blir retta mot utalandske ord og orddealar berre av nasjonale eller nasjonalromantiske grunnar. Erfaringa har vist det praktiske og demokratiske i å velje ordformer av heimleg ordmateriale. Dermed kan ein komme forbi problema som kan følgje med importorda.

Islendingane i dag har altså fått ordlagingstradisjonen som arv frå alle dei tidlegare generasjonane som har tala og forma islandsk. Denne politikken er inga oppfinning frå 1800-talet. Derimot er det klårt at denne tradisjonen blei styrkt ved den politiske situasjonen som rådde blant islendingar i kampen for å skape (eller gjenreise) eit sjølvstendig rike på Island, og likeins av synsmåtane som dominerte i det minste første tiåra etter at republikken blei skipa, og dei rår tvillaust i ein viss grad i dag. Her er det sikta til det ideologiske at islandsk språk er nær knytt til det å vere islending og det sjølvbiletet som islendingar har av seg som nasjon (“på line med ski og hytte for nordmenn,” seier Kjartan G. Ottósson 1997: 32). Purismen er den klåraste og best kjende delen av islandsk språkpolitikk.

Islendingane er ikkje alltid einige om kor langt ein skal gå i å drive fram purismen eller nyordlagings, og kritikken mot denne politikken er ikkje av ny dato, jamfør f.eks. Kjartan G. Ottósson (1990: 119) og Jón Helgason (1954: 102) om dei ulike oppfatningane blant islandske kulturpersonar i første halvdel av 1900-talet.

Det ser ut som dei som dominerte kulturlivet mest på 1900-talet, for det meste har vore einige om dei store linjene og om at ein helst skulle velje nyord, men utan å stengje importord heilt ute. I denne samanhengen kan ein dra fram synsmåtane åt Björn Bjarnason frå Viðfjörður. Han heldt ei forelesing i 1918 (som blei trykt i *Tímarit Verkfræðingafélags Íslands* i 1918 og gitt ut som særtrykk i 1919) der han tala om nyordlagings. Denne artikkelen har vore rekna som viktig for at ingeniørar og andre kulturpersonar begynte å organisere betre nyordarbeidet rett etter første verdskrigen (Halldór Halldórsson 1971c og 1971b: 228). Björn Bjarnason var slett ikkje talsmann for noko trongsyn mot importord. I avsnittet om importord drøftar han ord som *kaffi*, *bikar*, *prestur* osv. og samanliknar det “å begynne å vise alle desse gjestene på dør, slik somme har tenkt seg” med det å gi islandsk sår som ikkje gror. Heller burde islendingane vere “takksame for gáva” (Björn Bjarnason 1918).

Det kan til slutt vere på sin plass å sitere ordboksredaktøren dr. Jakob Benediktsson, som også var formann i Islandsk språknemnd frå 1966 til 1977:

“Gjenreisingsmennene av det islandske bokspråket hadde valt purismen som leiarstjerne, og faktisk har ho vore hovudstandpunktet fram til denne dag. Slik det ofte vil bli, har somme pressa saka fram av større iver enn omtanke, og dei har vilja slåst nådelaut mot alle utalandske importord utan atterhald. Men eit slikt trongsyn er verken klokt eller mogleg å gjennomføre konsekvent. Islandsk språkhistorie viser oss heilt tydeleg at ein god del importord er ufarlege for språket, så lenge dei ikkje rører ved kjernen i språket, ikkje bryt med sjøve språksystemet, skipar bøyningane eller ordlagingsmønstra, eller øydelegg lyd-systemet. Eit klønete nyord kan såleis vere til mye meir skade enn eit utalandsk som er mogleg å tilpasse språksystemet.” (Jakob Benediktsson 1964: 108.)

3.6. Organisert arbeid med ordforrådet

3.6.1. Det offentlege

På 1900-talet begynte myndighetene etter kvart å forme språkpolitikken meir direkte, og dermed blei han ledd i den offisielle islandske kulturpolitikken. Dette skjedde på fleire måtar, f.eks. i:

- læreplanar og undervisningsspørsmål
- Riksringkastinga og Nasjonalteateret
- lovgiving om namn (personnamn, stadnamn, firmanamn)
- kunngjeringar om rettskriving (1918, 1929, 1973, 1974, 1977)
- tiltak i uttalespørsmål (særleg i samband med granskingane åt Björn Guðfinnsson kring midten av hundretalet og i drøftingane om standardisert uttale)
- nyordnemnder på 1950-talet og seinare
- Islandsk språknemnd (skipa 1964)
- mange andre lovvedtak og forskrifter der islandsk språk og språkbruk er omtalt (slik som konkurranselova (om reklame) og ymse anna, sjå Ari Páll Kristinsson 2001a seksjon 3.7)

I dei første forskriftene om *Islandsk språknemnd* (skipa i 1964, og forskriftene blei vedtekne 10.3.1965) er det lagt særleg vekt på nyord, innsamling og utgiving av slike (sjå f.eks. Halldór Halldórsson 1971b: 231-232 og Halldór Halldórsson & Baldur Jónsson 1993). Til orientering kan ein i denne samanhengen nemne at Islandsk språknemnd var skipa i framhaldet av ein prosess som begynte i 1950 da kulturministeren la fram for Alltinget eit forslag til lov om “Akademía Íslands”.⁹ Idéen vann ikkje fram på Alltinget, men tinget vedtok derimot å løyve pengar på budsjettet for 1952 til å samle nyord, og den oppgåva blei lagd på Orðabókanefnd Háskólans. Etter 1960 blei arbeidet flytta heilt over i den såkalla Nyordnemnda, og Islandsk språknemnd blei i 1964 ein arvtakar til den, men med eit mye meir omfattande arbeidsfelt.

Guðrún Kvaran & Ásta Svavarsdóttir (2002a: 86) peikar på at den store språkpåverknaden som kom av den direkte kontakten islendingane fekk med britiske og amerikanske militære styrkar i og etter andre verdskrigen, har auka interessa for nyordlagning.

Íslandske myndigheiter hadde som nemnt støtta økonomisk innsamlinga av nyord ei tid fram til skipinga av Íslandsk språknemnd (Halldór Halldórsson 1979: 83). I perioden 1953-1959 kom det ut fem ordsamlingar frá kulturdepartementet eller med støtte derifrå. I ordsamlingane stod nyord frá fysikk, kjemi, biologi, navigasjon, fiskeri, landbruk o.a., i tillegg til at det blei laga ei ordliste i økonomi. Orðabókanefnd Háskólans stod for arbeidet. Kring 1962 var “det generelt slutt med å snakke om nyordarbeidet som oppgåva åt Ordboksnemnda, derimot blei nemnda jamt over kalla Nýyrðanefnd (= Nyordnemnda)” (Halldór Halldórsson & Baldur Jónsson 1993: 25).

Íslandsk språknemnd blei skipa 30. juli i 1964, og Nyordnemnda blei lagd ned. Utanom nyordarbeidet skulle Íslandsk språknemnd ha oppgåver som tilsvarte dei som låg under dei andre nordiske språknemndene som var oppretta dei føregåande tiåra. (Om førebuingane til skipinga av språknemnda og om oppgåvene ho fekk, kan ein lese i Halldór Halldórsson & Baldur Jónsson (1993).)

Íslandsk språknemnd har hjelpt og oppmuntra svært mange ordnemnder og enkeltpersonar som har arbeidd med ordsamlingar på ymse særømråde. I åra fram til 1978 var det lite nytt på dette området, men etter at Baldur Jónsson blei formann i nemnda i 1978, gjorde ho mye meir av seg på dette området, ikkje minst etter at Íslensk málstöð (= Íslandsk språksekretariat) kom i arbeid i 1985 som sekretariat for språknemnda.

Frå 1983 har språknemnda gitt ut ein skriftserie der det m.a. har komme ut omfattande fagordsamlingar på område som er viktige i samfunnet, slike som datafag, økonomi, luftfart og pedagogikk. Etter at ordbanken åt Íslandsk språksekretariat kom i gang i 1997, har det vist seg mogleg å gi ut enda fleire fagordsamlingar i ei elektronisk tilgjengeleg form på Internettet.

I tillegg til utgivingshjelp og teknisk og språkleg rådgiving har spesialistane tilbod om å få bruke boksamlinga ved Íslandsk språksekretariat og Internett-tilkopla datamaskiner der. Redaktørar for ordsamlingar har ofte hatt arbeidsplass og assistanse på språksekretariatet i lengre eller kortare tid mens dei har arbeidd med ordbokutgåver.

Svært mange av dei fagømråda som har skaffa seg íslandsk terminologi på 1900-talet, er undervisningsfag ved Universitetet på Ísland. Kollegiet der gjorde dette vedtaket om språkrøkt 25. oktober i 1990 (Baldur Jónsson 1990b):

“Kollegiet oppmodar sterkt alle fakultet ved universitetet om å arbeide systematisk for at det blir skapt íslandsk terminologi på undervisningsømråda innafor kvart fakultet. Ein skal sjå på arbeidet med terminologiutvikling som ein sjølvsgd del av fagarbeidet åt lærarane og vitskapsfolka ved Íslands universitet.”

Dessutan blei det vedteke framlegg om nærare organisering av arbeidet med å rettleie

universitetslærarar (Baldur Jónsson 1990b). Det er vanskeleg å vurdere innverknaden av dette vedtaket, men det har utan tvil fått mange til å ta fatt på eller gjere enda meir av ordlagning på sitt område. Viktigaste initiativtakaren til vedtaket var Einar B. Pálsson, professor i bygningsfag, og han fekk støtte frå Islandsk språknemnd og Baldur Jónsson (Baldur Jónsson 1990b). Det har ofte vekt oppmerksamheit kor ivrige og interesserte vitskapsfolka på realfag har vore i islandsk fagterminologi.

Halldór Halldórsson (1986) undersøkte holdninga til islandsk språkpolitikk med å skrive til alle daverande politiske parti og be om programmet deira eller særlege vedtak eller erklæringar om språkpolitikk (jf. seksjon 3.1). Konklusjonen i granskinga var at alle partia slutta opp om språkvern og språkrøkt i tradisjonell meining (1986: 229).

Skolar har sjølvsagt innverknad på utbreiinga av nyord som finst i lærebøker, og for det meste er det styresmaktene på Island som har stått for utgivinga av lærebøker, særleg for den obligatoriske skolen.

Det er særleg grunn til å nemne Rikskringkastinga (grunnlagd 1930) som ein faktor med stor innverknad på vedlikehaldet og gjennomføringa av nyordpolitikken. Rikskringkastinga var einaste radiostasjonen fram til 1986, og i perioden 1966–1986 hadde ho samtidig einaste islandske fjernsynskanalen. Det blei lagt svært stor vekt på språkdyrking og språkrensing så lenge som mogleg i Rikskringkastinga. I 1985 blei det m.a. vedteke ei programerklæring i språkspørsmål. Året før var det tilsett språkkonsulent i radioen, nemleg Árni Böðvarsson, som var blant dei mest førande språkrøktarane ei tid, og han er mest kjend som redaktør av *Íslensk orðabók handa skólum og almenningi* (1. utg. i 1963, 2. utg. i 1983), som blir spesielt omtalt i seksjon 3.8. (Árni Böðvarsson døydd i 1992.)

Professor Halldór Halldórsson uttrykte i 1986 denne meininga om rolla åt Alltinget i islandsk språkpolitikk:

“Det finst inga lov som handlar om islandsk språk allment. Dette seier eg ikkje for å laste nokon. Alltinget bør markere den allmenne språkpolitikken, slik det er gjort i lovene om Islandsk språknemnd, men det bør ikkje påleggje noko om språklege enkeltspørsmål. Det er heller ikkje sannsynleg at slikt ville ha den tilsikta verknaden.” (1986: 230.)

Ein kan ikkje finne at vedtak eller tiltak i Islandsk språknemnd til fordel for eitt ord framom eit anna har vege særleg tungt om ikkje det er allmenn støtte for ordet¹⁰ eller det får ein sikker plass i språkbruken. Men det er viktig å hjelpe til og støtte andre som kjem med gode ordframlegg, slik som da Naturvernrådet la fram ordet *landvörður* for Språknemnda, og ho tilrådde det (*Fréttabréf Íslenskrar málnefndar* (1982) 1,2: 19).

Språknemnda og Språksekretariatet er til nytte gjennom å publisere eller hjelpe andre å gi ut ordsamlingar på fagområde der det finst ei mengd nyord. Språknemnda og språksekretariatet har hjulpet til med trykking og publisering av bøker på nettet (i ordbanken), til at uendeleg store mengder nyord er blitt presenterte, og mange av orda er no velkjende i allmennspråket. Enda ein gong skal det nemnast at dette ikkje

dreiar seg om verk der Spráknemnda eller medarbeidarane på Språksekretariatet har forfattarskapen (unnateke i svært få tilfelle), men først og fremst er det tale om å publisere verk som fagfolk og grupper av spesialistar her og der i samfunnet har skapt.

Luftfartsordnemnda blei organisert av samferdsleministeren i 1987 til å førebu ei ordsamling (til avløyning for ordsamlinga om luftfart frå 1956), samle tilgjengeleg ordforråd og finne nyord for dei omgrepa som ikkje hadde islandske termar. Denne ordnemnda er den einaste statleg organiserte nemnda som Islandsk språksekretariat har samarbeidd med. Nemnda avslutta arbeidet i 1993 da Luftfartsordboka (*Flugorðasafn*) kom.

Islandsk spráknemnd er medlem i det nordiske terminologisamarbeidet i Nordterm, og Islandsk språksekretariat er medlem i Europeisk samorganisasjon for offentlege og offisielt godkjende fagordinstitusjonar, TDCnet (som faktisk har som mål å ta inn medlemmer frå andre verdsdelar dei næraste ára) og i den internasjonale organisasjonen Infoterm.

Islandsk spráknemnd er einaste spráknemnda i Norden så langt som har direkte medlemskap i terminologisamarbeidet på denne måten, mest fordi særlege terminologiiinstitusjonar har vore i arbeid i dei andre fire landa. Grunnen til denne særstillinga er først og fremst at nyordlaginga er ein så omfattande og tydeleg del av islandsk sprákpolitikk, og at interesserte spesialistar på ymse særrområde har vore engasjerte.

3.6.2. Frittstående organisasjonar, ordnemnder

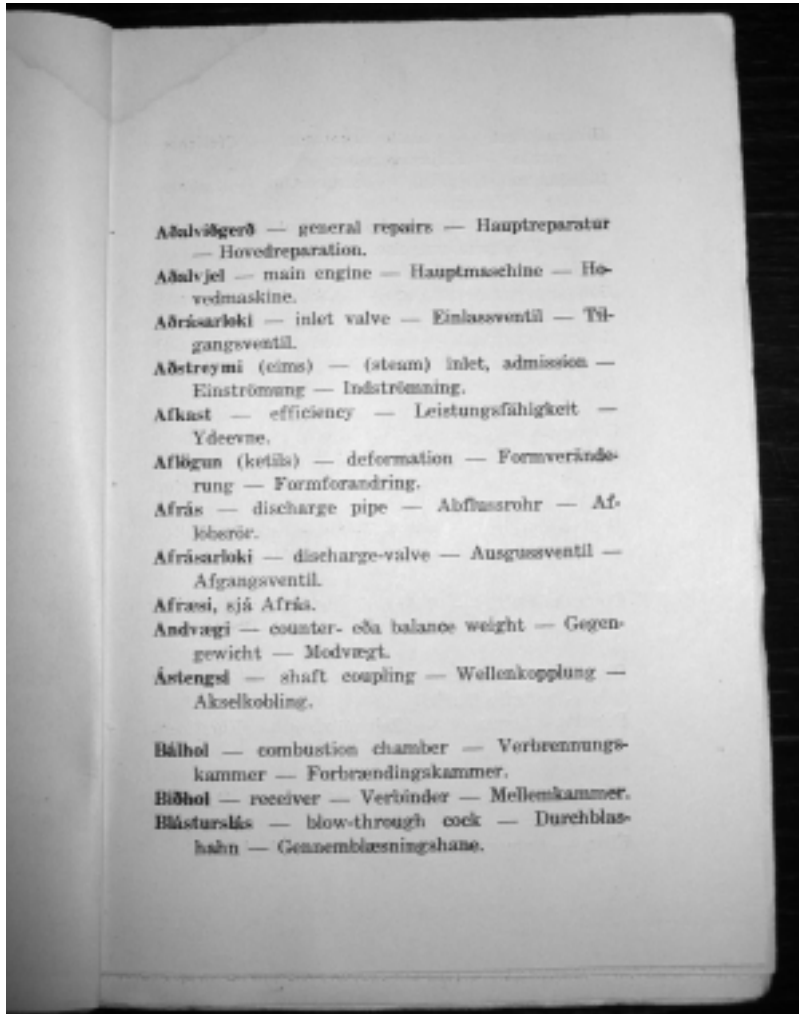
Eldste islandske ordnemnda som enno arbeider, er ordnemnda for elektroingeniørar, skipa i 1941. Nemnda har no gitt ut i alt 13 ordsamlingar, som er store i omfang. Elektrikarspråket er så å seie fullislandsk, og det meste må ein takke denne ordnemnda og forgjengaren hennar for, dvs. ordnemnda i ingeniørforeininga (1919-1927).

Opphavet til organisert ordnemndarbeid på Island er til vanleg ført tilbake til skipinga av den ordnemnda åt Ingeniørforeininga på Island (1919) som kom i kjølvatnet av forelesinga som dr. Björn Bjarnason heldt om nyord, og som er nemnd under punkt 3.5. (sjå f.eks. Halldór Halldórsson 1971b: 228 og Baldur Jónsson 1976: 41-58). I ordnemnda sat professorane Guðmundur Finnbogason og Sigurður Nordal og vegsjef Geir G. Zoëga, og dei to første “var livet og sjela i denne nemnda. Ho heldt 152 møte i ára 1919-1926, eitt i 1927 og til slutt eitt i 1933” (Baldur Jónsson 1976: 43). Ingeniørforeininga søkte hjelp frå nokre organisasjonar og institusjonar i Reykjavík til ordbokarbeidet, og desse løyvde pengar: Foreininga for islandske trálreiðar, Handelsrádet, Fiskarlaget, Handelsmannsforeininga Merkúr og Murarforeininga i Reykjavík (Halldór Halldórsson 1971c: 173). Her ser ein at interessa for ordlagingsarbeidet slettes ikkje var avhengig av myndighetene, heller tvert imot.

Ordnemnda gav ut ordlistene sine i tidsskriftet for ingeniørane og til slutt i bokform i 1928: *Íðorðasafn frá Orðanefnd Verkfræðingafjelagsins* (på 63 sider). Denne ter-

Første sida i
Íorðasafn frá
Orðanefnd
Verkfræðinga-
fjelagsins,
1928.

minologisamlinga er delt i kapitl om maskiner og skip. Også ei bok om handels-
språk (*Orð úr viðskiftamáli*) laga denne ordnemnda “med råd og dåð frá handels-
menn i Reykjavík” (1927: 3), og ordsamlinga låg opphavleg ved avisbilaget *Lesbók*
Morgunblaðsins 3.10.1926, og seinare blei det utgitt som særprent i 1927 (på 34
sider i svært lite format).¹¹ Om orda i samlinga seier Halldór Halldórsson (1971c):
“Det er unødvendig å nemne at nyorda jamt over er gjorde med god sans. Somme av
dei har no fått fotfeste i språket, og andre har hatt vanskeleg for å vinne tilslutning,
for eksempel frukttermane” (1971c: 185).

Ordnemnda arbeidde ikkje berre med å gi ut ordsamlingar. Ho tok seg også av å
omsetje islandsk lov om tilsyn med skip og båtar og sikkerheita ombord (19.6.1922)
og tilhørande forskrifter (20.11.1922). Om språket i forskriftene seier Baldur Jóns-
son (2002c):

“Denne omsetjinga er eit ikkje lite storverk. Forskriftene er braddfulle av nyord og gamle sjømannsord, og slettes ikkje alt er sett inn i ordlista. ... Somme av orda som var kunnngjorde der, hadde alt vore offentleggjorde i elektrisitetsordlista i 1920, men blant gode ord som ikkje var komne ut før, kan vi nemne: *blöndungur, eldflaug, breyfill, loki, rafall, rakstraumur, riðstraumur, rúmlest, snyrting, sprengihol* [omsetjingar: ‘forgassar, rakett, motor, ventil, dynamo, likestraum, vekselstraum, tonn, toalett, eksplosjonskammer’] og adjektivet *vergur* (for italiensk *brutto*).” (Baldur Jónsson 2002c: 149-150, omsetjingane ved red.)

Når ein har i tankane somme av desse orda som Baldur (2002c) nemner, får ein eit interessant perspektiv på kritikken som tydeleg kom fram ein god del tidlegare hos Jón Helgason (1954) der han omtalar same teksten:

“Av desse nye yrkesgruppespråka er sjømannsspråket det som har gjort mest av seg i bøker, og stilen der har vore eit irritasjonsmoment for reinsingsivrige kulturpersonar. Året 1922 blei ‘forskrifter for tilsyn med skip og båtar og sikkerheit ombord’ fastsette, og dei var førebudde på ein måte som var svært islandsk: to språkmektige menn var sette til å gi ei mengd gjenstandar og omgrep frå sjømannsspråket islandske termar, og forskriftene blei sia kunnngjorde med desse nye orda og i tillegg med ei ordliste bak. Eg vil ha det usagt kor store voner ein kan gjere seg om at dette nyskapte sjømannsspråket nokon tid blir brukt om bord.” (Jón Helgason 1954: 111.)

Omsetjinga av forskriftene sette i si tid i gang ein hard avisdebatt der dei som først og fremst kasta seg inn, var på eine sida Guðmundur Finnbogason og på hi sida Sveinbjörn Egilson, sekretær hos Islandsk fiskarlag. Sveinbjörn var trufast mot stilen som sjømennene brukte på denne tida, og han såg det slik at lærde språkvetarar ikkje skulle bry seg med å smi nyord om skip og arbeid på sjøen; det skulle heller dei gjere aleine som utfører arbeidet, og han var redd for sikkerheita åt sjøfolka dersom dei ikkje forstod forskriftene når det verkeleg var alvor (Halldór Halldórsson 1971c: 177).

Ei grundig liste over utgitte terminologisamlingar på Island finst på nettadressa <http://www.ismal.hi.is/safnskr.html>. På nettsidene åt Islandsk språknemnd er det også omtalt 50 ordnemnder.

3.6.3. Samarbeid mellom det offentlege og ekspertar

Offentlege institusjonar tek ikkje del i terminologiarbeid ved å stå som forfattarar av ordsamlingar (einast i liten grad). Oppgåva til desse institusjonane ligg i å hjelpe så godt dei kan, ordarbeidet til andre interesserte. Islandsk språksekretariat gjer m.a. derfor avtalar med dei om publikasjon av ordsamlingane på Internettet og i ord-

banken utan å krevje betaling. Språksekretariatet får da publisierungsretten for Internettet som motyting for å leggje ordsamlingane inn i særtilpassa programvare og for annan assistanse som det er behov for, og som det er mogleg å gi.

Som eksempel frå publisierungsarbeidet åt Språknemnda og Islandsk språksekretariat kan vi nemne statistikkordlista (*Orðasafn úr tölfraði*, 1990), dataordlista (*Tölvuorðasafn*, 3. utg. 1998) og økonomiordlista (*Hagfræðiorðasafn*, 2000). Desse tre har stort sal, litt tregare går salet av luftfartsordlista (*Flugorðasafn*, 1993).

I ordbanken åt Islandsk språksekretariat er det tilgjengeleg 47 ordsamlingar i ymse fag (på slutten av år 2004), og bruken av banken (som blei opna 15.11.1997) har vore større enn dei meste optimistiske venta. I 2003 var det sirka 300 besøk per dag, og enkelttoppslaga utgjorde 1700 per dag. På Islandsk språksekretariat er det ei boksamling med alle tilgjengelege ordsamlingar, store og småe. Dei er organiserte i 45 forskjellige kunnskapsområde (f.eks. bilord, bibliotekslære, jordbruk, arkitektur og bygningsfag), og jamt over finst ei mengd ordsamlingar på kvart område, frå to til åtte og somtid enda fleire.

Året 1991 etablerte Islandsk språknemnd Språkrøktfondet (Málræktarsjóður), som skulle ha 100 millionar islandske kroner som grunnfond, og rentene skulle brukast til stipend, ikkje minst til dei som lagar ordsamlingar i ymse fag, eller slike som arbeider på andre, men tilsvarande måtar for å auke det islandske ordforrådet. Ved årsskiftet 2000 hadde fondet nesten nådd den størrelsen som trengst, og store voner er knytte til voksteren i fondet dei neste tiåra. Fondet har allereie gitt pengestøtte til arbeidet med nokre fagordlister, og det same har Republikkfondet (Lýðveldissjóður, 1994-1999). (I tillegg kom det i 2000 pengeløyvingar frå Nordisk ministerråd gjennom Nordisk språkråd, og dei skal brukast til ordbokprosjekt i islandsk, færøysk, grønlandsk og samisk, og der har forfattarar av islandske terminologiordbøker alt søkt støtte.)

3.7. Talemål og skriftmål

Sjølv om det islandske språksamfunnet har vore nokså einsleta og fritt for dialektar, har det sjølv sagt vore forskjellar på stillaga slik som i andre språksamfunn. Tydelegast er forskjellane på formelt og uformelt språk – eller kvardagsleg talemål og høgtidleg skriftmål.

Ordvalet er i notidsspråket viktigaste eller i alle fall eitt av klåraste særdraga som skil stillaga. Dette er ikkje nytt i islandsk. Handskriftsammlaren Árni Magnússon (1663-1730) brukte utalandske ord i privatbrev, men noko mindre i publikasjonane sine. Forskjellen på talemål og skriftmål på dette området er tydeleg for alle på 1900-talet: “Sjølv sagt er islandsk skriftmål reinare enn talemålet,” skriv Halldór Halldórsson (1971b: 243).

Jón Helgason (1954) drøftar dette emnet i islandsk språkbruk og seier m.a.: “Det er eit lyte ved purismen at bokspråk og talemål står i fare for å gli frå kvarandre, og bokspråket har ein tendens til å bli eit høgtidsspråk med eit spesielt ordval” (1954:

108). Jón ser så på at mange nyord har “sigra berre halvt: alle kjenner dei, brukar dei også gjerne i skrift, men i talen er andre ord vanlegare” (1954: 108), og han nemner som eksempel desse orda (synonympara) *vegabréffpassi* (“eg trur dei fleste seier *passi*”) og *áttaviti/kompás* (“eg tvilar på om ein nokon gong har hørt [áttaviti] brukt ved skipsstyring; der blir det jamt tala om *kompás*”) (1954: 108).

No, eit halvt hundreår seinare, kan ein enno seie det same som før om den splitta språkbruken i islandsk, dvs. at ordvalet har ein tendens til å skilje seg i utalandske ord og heimlege nylagingar etter stillaget (sjå f.eks. Ari Páll Kristinsson 2001b: 145-146 og 2003: 187-189) og Guðrún Kvaran & Ásta Svavarsdóttir 2002a: 102-103).

Det andre er ikkje mindre interessant at i mange par av same type som Jón Helgason nemnde (1954), har orda bevega på seg slik siste tiåra at ord som før var bokspråksord og underlege i talemålet, er blitt del av “naturleg” talemål (f.eks. *vegabréf, gangstétt* ‘pass, fortau’), mens tilsvarende importord er blitt marginale (f.eks. *fortó* for *gangstétt*), og dei er ofte ukjende for ungdomen. (Orðabók Háskólans har no begynt å samle slike ord i radioprogramma sine.)

Same skjebnen vil nok mange engelsk-amerikanske gloser få, slike som særprega kvardagsmålet under og etter siste verdskrigen (jf. Kress 1966). Det er tydeleg alt no når det gjeld f.eks. dei orda som Kress (1966: 15-17) samla or islandsk på den tida (*kar, görl, monningur, sjúr, geim* osv.). Andre av same opphav er enno knytte til uformell stil (*stjúpid, meika* o.a., jf. Kress 1966: 16-19), og til slutt finst det ord som er komne inn i nærast kva som helst stillag (*jeppi, sjampó, sjoppa* o.fl.).

3.8. Rettleiande ordbøker

3.8.1. Om islandske ordbøker 1850-2000

Blant eldre ordbøker kan ein først nemne *Dönsk orðabók* av Konráð Gislason “med islandske omsetjingar” (1851). Med den prøvde Konráð å reinse islandsk for danske gloser. Kjartan G. Ottósson seier at boka har hatt “svært stor innverknad” (1990: 70). Halldór Halldórsson (1971b: 220, fotnote) reknar f.eks. som tvillaust at Konráð var den første som brukte det gamle ordet *vél* i tydinga ‘maskine’. I ordboka er *Maskine* omsett med “vjel [...], smiðvjel”, *Dampmaskine* med “gufuvjel (maskin eller apparat som er drive med dampkraft)”, og *Spindemaskine* med “spunavjel (meir innvikla enn rokk)” (forklaringane i parentes er omsette her). Halldór Halldórsson (1971b) viser til at Konráð “ser ikkje ut til å ha vore nokon stor nyordsmed. Dette sluttar eg [HH] frå ordboka hans, der ein finn meir definisjonar av ord enn nylaga ord. Stundom kan ein oppdage at Konráð har kjent til nyord, men at han brukar dei ikkje i ordboka si. Frå dette er det likevel visse unntak” (Halldór Halldórsson 1971b: 226).

Av andre eldre ordbøker kan ein nemne *An Icelandic-English Dictionary* (1874) av Richard Cleasby og Guðbrandur Vigfússon (for det meste med ordforråd frå gammalisländsk), ordboka åt Fritzner om det norrøne språket (1886-1896, 1972), *Supplement til islandske Ordbøger: Tredje Samling* (1890-1897) av Jón Þorkelsson, og

nokre småe islandsk-danske ordbøker. Dessutan er det grunn til å nemne den framifrå dansk-islandske ordboka av Freysteinn Gunnarsson frå 1926, der det er mange islandske synonym: *Dönsk orðabók með íslenskum þýðingum – orðabók Jónasar Jónassonar og Björns Jónssonar aukin og breytt*.

I *Ný dönsk orðabók með íslenskum þýðingum* (1896), som Jónas Jónasson frá Hrafnagili laga, er det svært mange nyord (Guðrún Kvaran 1996: 45, Halldór Halldórsson 1979: 82), deriblant orda *sími* og *smásjá* ('telefon' og 'mikroskop').

Ordboka åt Jón Þorkelsson (1890–1897) har også teke med nokså mange nyord som blei laga på 1800-talet (Halldór Halldórsson 1979: 82).

Nokre rettskrivingsordbøker kom ut på 1900-talet. Dei har eit avgrensa ordforråd og var først og fremst tenkte for rettskrivingsopplæringa. Derfor legg dei nokså stor vekt på opphavsbeskriving for å forklare skrivemåten av orda, og det er lite av rettleiande bøyingsseksempel i dei. Dei bøkene det her er tale om, er først og fremst ordbøkene av Björn Jónsson (1900-1921), Finnur Jónsson (1914) og Freysteinn Gunnarsson (1930-1945) og *Stafsetningarorðabók með skýringum* av Halldór Halldórsson, som først kom ut i 1947, *Stafsetningarorðabók* (1957 og seinare) av Árni Þórðarson og Gunnar Guðmundsson og *Réttitunarorðabók handa grunnskólum* av Baldur Jónsson (1989).

For å avslutte med nyheitene frå siste tiåra skal vi nemne at islendingane har no fått seg ei synonymordbok (*Íslensk samheitaorðabók*, 1985), allkunneordbok (eller leksikon) (*Íslensk alfræðiorðabók*, 1990), frekvensordbok (*Íslensk orðtíðnibók*, 1991), kollokasjonsordbok (*Orðastaður*, 1994) og omgrepsordbok (*Orðaheimur*, 2002) i tillegg til ordtakssamlingar og andre handbøker.

Elles kan ein vise til ei oversikt over islandske ordbøker i lista hos Guðrún Kvaran (1988) og på nettsidene http://www.lexis.hi.is/ordabaekur._skrahtml. Ovafor har vi berre teke med det viktigaste.

Når det gjeld terminologi- og nyordsamlingar kan ein vise til lista åt Islandsk språksekretariat på nettsidene <http://www.ismal.hi.is/safnskr.html>. Der kan ein m.a. finne opplysningar om nyordsamlingar som kom ut på 1950-talet (sjå punkt 3.6.1.), *Nýyrði I-IV* (allmennord, sjømannsord, jordbruk og luftfart) og *Tækniorðasafn* (1959).

3.8.2. Viktigaste ordbøkene, redigerte av Sigfús Blöndal og Árni Böðvarsson

Det er lett å framheve to bøker som opplagt har hatt stor innverknad på meir enn ein generasjon språkbrukarar frå den perioden det her gjeld. Det er ordboka åt Sigfús Blöndal (1920-1924) og *Íslensk orðabók* med Árni Böðvarsson som redaktør (1963, 1983). (Så kort tid er gått frå aller siste utgåva av *Íslensk orðabók* under redaksjon av Mörður Árnason (2000, berre på CD, hausten 2002 ny bok i to bind), at det ville vere gale å ta omsyn til den i dette historiske oversynet.)

Arbeidet åt desse ordbokredaktørane har nok hatt stor innverknad på standardiseringa av ordforrådet og på synet på nyord og importord. Men ein kan òg sjå på arbeida deira med det i tankane at dei redaksjonelle synsmåtane i desse spørsmåla avspeglar truleg dei allmenne synsmåtane i samtida åt redaktørane.

3.8.2.1. Íslensk-dönsk orðabók av Sigfús Blöndal (1920-1924)

a. Om boka

Ordboka át Blöndal (1920-1924) inneheld etter undersøkingane át Baldur Jónsson (1997b) 114 592 ord (og tillegget frá 1963 har 39 562 ord). Om korleis boka blei motteken, og kva innverknad ho fekk, skriv Svavar Sigmundsson m.a.: “Den påverknaden som ordboka át Blöndal har hatt, er meir enn ein på fornuftig vis kan måle. Fleste islandske ordbøkene etter denne át Blöndal har på ein eller annan måte henta stoff frá henne” (1997: 92). Mellom anna er det nemnt at redaktør Árni Böðvarsson bygde si Íslensk orðabók på ordboka át Blöndal (1997: 93), og det er nærare beskrive hos Guðrún Kvaran (1998).

b. Om nyorda i ordboka

Sigfús Blöndal omtalar nyord og importord i forordet til ordboka (1920–1924: XII):

“Den stærke puristiske Bevægelse i vort Nutidssprog har ført til en Mængde Nydannelser, især paa saadanne Omraader, som først nylig er blevet bekendte for vort Folk (Elektroteknik osv.), og i de Grene af Aandslivet, som før kun ufuldstændigt var repræsenterede i vor Litteratur (Fysik, Filosofi osv.). Det har været saare vanskeligt her at træffe et Udvalg. Jeg har uden videre optaget saadanne Nydannelser, som maa siges at have vundet almindelig Anerkendelse, bl. a. ved at benyttes i almindeligt tilgængelige Lærebøger. Af disse er der dog en Del, som jeg finder i høj Grad betænkelige, og om mange andre Nydannelser gælder det, at de er enten helt overflødige, idet der eksisterer ældre Ord, som Sprogforbedreren ikke har kendt eller husket paa, – eller at de er de rene Dögnfluer. I det hele kan man sige, at først naar en Ting er bleven almindelig kendt og brugt fastslaas der for den et af de mange Navne, som man tidligere har bragt i Forslag. Man tænke paa de mange Udtryk for „Telefon“, indtil man selv fik Telefoner indført i vort Land og Ordet „*talsími*“ (nu som oftest kun *sími*) sejrede. Af og til træffer man to Nydannelser, maaske med den Variation, at den ene anses for at være finere eller mere litterær, saal. *bifreið* og (Talespr.) *bill* for Automobil, det sidste rimeligvis i Færd med at sejre. Det Mærke (°), som en Mængde af disse Ord er forsynede med i Ordbogen, betyder kun, at disse Ord, efter min og mine Medarbejderes Mening, ikke kan siges at have faaet almindelig Indpas i Sproget“ (1920-1924:XII).

Desse orda er på mange måtar interessante i historisk lys, ikkje minst tankane hans om skjebnen át nyordforslaga, ulike stilverdiar til ymse nyord (eller tilpassa importord), tvilsmåla om kvaliteten i somme, og opplysningane om korleis han har vore tvilande til kor langt ein skulle gå i å ta med dei nyordframlegga som han ikkje var sikker på fekk langt liv i språket.

Merket °, som Sigfús Blöndal nemner i sitatet or forordet, har han m.a. sett framfor desse orda:

baglingur (= gerill; Bacil), *baklestur* (Bagtalelse), *bakrafurmagn* (negativ Elektricitet), *bakskaut* (negativ Pol), *báldrepur* (Brandspröjtte; Ildslukningsapparat), *barkadrep* ((vet.) Krop, Kvarke), *barkarskorpa* (Yderbark), *bassaliúður* (Basun), *beggjablenska* (Underfundighed), *beinakarlinn* (Knokkelmanden (Døden)), *beinstrika* (ligeliniet), *beinvængjur* (Retvingede (Insekter)), *bekkhefill* (Skothövl), *bekkjargjald* (Stoleleje (i en Kirke)), *bekkjavagn* (Charabanc, Bænkevogn), *belgflauta* ((mus.), Sækkepibe), *bergbik* (Asfalt), *bergbráð* (Jødebeg), *bifbátur* (Motorbaad), *býflygi* (Bisværme), *býflygisdrötning* (Bidronning), *býkúpa* (Bikube), *bilgjarn* (rimelig, føjelig, eftergivende), *birgðabúð* (Pakhus), *birgðasali* (Grosserer), *birgðaskáli* (Pakhus), *byrgiborð* (Skalkning, Skalkningsliste)

Desse orda er samla ved å sjå over vel 20 sider fremst i bokstaven *B* (s. 55-77 i utg. 1920-1924). Her kan ein sjå at jamt over er merket ° blitt brukt på nyordframlegg som no har gått i gløymeboka. Men som ventande er, har ikkje Blöndal alltid greidd å vere sannspádd om lagnaden åt orda i boka. Han har såleis ikkje sett átvaringa si, dvs. nyordmerket °, framom f.eks. *bakarabúð*, *bakarabús*, *baksturhús*, *baksturklefi*, *bakstursklefi* (= 'bakeri'), men dette er no gløymde nyord. Derimot er ordet *bakari* merkt med spørjeteikn (meir om det nedafor), men det har trygg plass i allmennspråket, og det fekk faktisk innpass i *Íslensk orðabók* (1963) utan merknad. Han merkte også *belgflauta* med °, men det gjorde han verken med *belgpípa* eller *sekkpípa*. Det ordet som vann siger, viste seg å bli *sekkjapípa*, og det kan ein ikkje finne i ordboka åt Blöndal før enn i tillegget frå 1963.

Samla sett viser slike eksempel at språkrøkt i ånda åt den islandske nyordpolitikken var tydeleg eitt av formåla med arbeidet åt ordbokforfattaren Sigfús Blöndal, og ein kan rekne med at boka hans har hatt merkande påverknad (jf. Svavar Sigmundsson 1997).

c. Holdninga til importord

Språkpolitikk og språkrøktomsyna i samtida åt Sigfús Blöndal blir ikkje mindre tydelege når ein ser på orda som forfattaren har merkt med spørjeteikn (?). Av om lag 115 000 ord i boka (dvs. hovuddelen og første tillegget) har forfattaren sett spørjeteikn ved sirka 1000, dvs. om lag 0,9 % av ordmengda (Veturlíði Óskarsson 1997: 26).

Spørjeteiknet sette Sigfús Blöndal i tråd med denne forklaringa: "Ord, som maa anses for uanvendelige i Skriftsproget, eller hvis Brug i hvert Tilfælde maa betragtes som ikke almindeligt anerkendt, mærkes med?"

Veturlíði Óskarsson (1997) har drøfta orda merkte med spørjeteikn i denne ordboka. Han seier at sjølv om den næraste tolkinga av beskrivinga Blöndal gav, er at ho skal gjelde ord som ikkje tilfredsstillar formkrava i språket eller har ny utalandsk betydning (1997: 26), stemmer ikkje det godt med det ein ser f.eks. i orda *pólití*, *brúnél*, *mortél*, *skammel*, *frauken*, *nankin*, *barún*, *bió*, *gabbró* og *bitter*. Desse orda har alle spørjeteikn, men ikkje *mahóni*, *flauel*, *kanel*, *kólon*, *kúmen*, *kíló*, *kókó*, *nóló*, *lomber* og *korrex*, sjølv om det er vanskeleg å sjå at dei sistnemnde er "meir islandske" i forma. Som eksempel på spørjeteikn ved ny og utalandsk betydning av gamle ord

nemner Veturliði betyðninga “matvandur” ved *kræsin*, jf. det danske ordet *kræsen* med same innhald (1997: 27). Undersøkinga hans gjorde det klårt “at mange ord har fått spørjeteikn verken pga. forma eller pga. betyðninga, men berre fordi dei er importord, og oftast danske importord” (1997: 27). Om dette seier Veturliði vidare:

“Dette er sjølvsagt ikkje noko nytt, og det har sine godt kjende kulturhistoriske og nasjonale grunnar. Men det er klårt at i mange tilfelle, kanskje i dei fleste tilfella, er det ingen språkvitskapleg grunn som f.eks. formkrav å støtte seg til. Om ein ser f.eks. på ordet *strákiústur*, som har spørjeteikn, så er det ingenting ved forma som er til hinder for å rekne det som eit fullgodt islandsk ord. Ordet er importert med same betyðning som i opphavsspråket, og på det viset er det samanlikneleg med ord som *kaupmang* og *kíghósti*, som begge elles står utan merknad i boka” (1997: 27).

Veturliði Óskarsson (1997: 28) viser at ikkje alle danske importorda er merkte med spørjeteikn (altså for å vere ubrukande i velstelt språk), men på hi sida er det heilt umogleg å sjå kva slags ord som slepp igjennom “silen”. Ord med utalandisk suffiks har gjerne spørjeteikn, og Veturliði undersøkte nokre suffiks spesielt. Da blei det klårt at ord som endar på *-heit*, er “oftare enn ikkje merkte med spørjeteikn”, og ved *-elsi* gjekk det fram at fire ordstammar og samansetningar er merkte med spørjeteikn, og tre er det ikkje. Ved *-eri* er tre av fem ord merkte. (1997: 31-32.)

Når det gjeld merkinga med spørjeteikn i denne ordboka, er det klårt at somme ord som det såleis er átvara mot, er del av godkjend islandsk i nesten alle stillag i dag. Som døme på det kan ein nemne f.eks. orda *blússa*, *kokkur* og *plökkfiskur*.

3.8.2.2. *Íslensk orðabók handa skólum og almenningi* (1963, 1983)

a. *Om boka*

Første allmenne islandsk-islandske ordboka kom ut i 1963: *Íslensk orðabók handa skólum og almenningi*, dvs. for skolar og allmente. Árni Böðvarsson blei tilsett som redaktør, og boka begynte alt tidleg å gå dels under omtalen ‘ordboka åt Árni Böðvarsson’ og dels som ‘ordboka åt Kulturfondet’. Første utgåva var på 852 sider og omfatta sirka 65 000 ord. Boka blei utvida og gitt ut på ny i 1983, og Árni Böðvarsson hadde da hjelp frå Ásgeir Bl. Magnússon. Boka blei no på 1254 sider, og i andre opptrykk på 1264 sider. Det var da komne 85 000 oppslagsord i henne. Året 2000 kom *Íslensk orðabók* igjen ut, og no med 100 000 oppslagsord, og denne utgåva finst berre på CD. Mörður Árnason redigerer denne utgåva på vegner av forlaget Mál og menning. Utgåva frå 2000 blei frå forlaget omtalt som “svært utvida, både i ordforråd, forklaringar og eksempel”, men ho fell utafør den vidare omtalen her. I 2002 kom tredje utgåva med sirka 88 000 oppslagsord ved Mörður Árnason. Den fell også utafør behandlinga her.

Ordbøkene som Sigfús Blöndal og Árni Böðvarsson gav ut, var og er enno dei ordbøkene som alle islendingar kjenner best, som har fått største utbreiinga, og som

har hatt størst påverknad. Dei står i bokhyllene i islandske heimar og på islandske arbeidsplassar. Begge er dei rettleiande, og dei fell utan atterhald under beskrivinga “lett tilgjengelege normative ordbøker”.

Slik som det før har komme fram, byggjer boka åt Árni Böðvarsson på ordboka åt Blöndal. Hos Guðrún Kvaran (1998) går det f.eks. fram at under bokstaven D var det i første utgåva hos Árni Böðvarsson 1540 oppslag, og berre 384 av dei stod ikkje i ordboka åt Blöndal (og av dei var faktisk 112 ord slike som også kunne finnast i tilleggsbandet frå 1963 til Blöndals-boka).

Likeins som i ordboka åt Blöndal er det her brukt spørjeteikn (?) til rettleiing under forklaringa “dårleg språk, ord eller betydning som ein bør unngå i islandsk (stort sett brukt berre der eit betre ord blir nemnt i forklaringa)”. (NB: Parentesen kom inn i andre utgåva.) Og likeins som i ordboka åt Blöndal er eit spesielt merke (O) brukt til å markere “ikkje innarbeidde nyord”, og same teiknet er her faktisk også brukt til å markere “slangur”.

b. Om nyorda i ordboka

Sjølvsagt lyt det vere ein brote nyord i ei ordbok over islandsk notidsspråk om ho skal fortene namnet. Omfanget av dei burde svare til den relative delen dei har i allmenn språkbruk, og talet på nyord i islandsk siste halve hundreåret er svært stort. Men det finst ikkje noko grundig mål på prosentdelen av nyord i *Íslensk orðabók* meir enn i ordboka åt Blöndal. Ein kan ta som eksempel at i *Íslensk orðabók*, 2. utg., er det nesten ei halv side med ordet *tölva* (= datamaskin), og samansetningar med det ordet. (Ordet *tölva* blei laga på 1960-talet.)

Det er elles ugjerleg å gisse på kor stor del nyorda utgjer av boka, men nokre antydningar kan ein få av forordet i henne der det er nemnde kjelder og heimelsmenn. *Íslensk orðabók* inneheld for eksempel eit hopetal av ord frå naturvitskapane, først og fremst botanikk og biologi (Guðrún Kvaran 1998: 11), og mange av dei er nylaga.

I ei islandsk-islandsk ordbok er det ikkje mogleg å nærme seg det nye ordforrådet med utalandske ord som mellomveg unnateke der utalandske termar er tekne inn i boka som importord meir eller mindre tilpassa, og nyordet står i forklaringa som synonym. Eit nytt ord kan også vere brukt f.eks. i ei betydningsbeskriving ein stad i boka utan at det er synonym til oppslagsordet, og da kan ein vente at brukaren leitar etter dette ordet i same ordboka. Under oppslaget *tékka* (verb) i *Íslensk orðabók* (1983) står m.a. synonyma *kanna*, *gáta* (og denne betydninga er merkt med spørjeteikn). Der ser vi nyordet *gáta* (verb), og brukaren kan slå opp det ordet i boka. Der er det forklart med verbet *sannprófa*, og fleire forklaringar følgjer. Oppslagsordet *gáta* er markert som ikkje innarbeidd nyord. (Jmfør Ari Páll Kristinsson 1998.)

Jón Hilmar Jónsson har i ei bokmelding (1985) peikt på og kritisert *Íslensk orðabók* (2. utg. 1983) for at nylaga ord står i forklaringar i boka, men ikkje som sjølvstendige oppslagsord. Somme av dei kan det vere tvilsamt om ein skulle ta med, men det er ikkje mogleg

“á la nylaga ord leike seg fritt i forklaringane utan at dei er forklart som oppslagsord. [...] No er det ikkje slik á forstå at det ikkje kan vere oppgáva for boka á introdusere nye ord som endatil kunna avløyst andre mindre ónskjelege ord. Men ein má vere varsam sá ikkje slike ord blir hengande etter i lause lufta” (1985: 201).

I denne samanhengen kan det ikkje vere tvil om at redaktøren i *Íslensk orðabók* (1963, 1983) følgde trufast den (måte)haldne) islandske nyordpolitikken som fleste islendingane har slutta seg til, og det ber boka merke av.

c. *Holdninga til importord*

Eigentleg kan det seiast at importord klárt har status som andreklassens ord i boka, heilt slik som i ordboka át Blöndal. Ein del av orda er merkte med spørjeteikn, som betyr “dárleg sprák, ord eller betýdning som ein bør unngá i islandsk (stort sett brukt berre der betre ord blir nemnde i forklaringa)” (2. utg., 1983). “Nár ein ser etter kva ordtypar som mest har fátt spørjeteikn, er det ikkje til á ta feil av at utalandsk opphav veg tyngst i skála, og det er átvára mot ei stor mengd import- og fremmendord, gamle og nye,” som Jón Hilmar Jónsson seier det i omtalen av 2. utg. av ordboka (1985: 195).

Det er likevel rett á slá fast at spørjeteikna i *Íslensk orðabók* (1963, 1983) er brukt som merke på meir enn importord (nemleg på bøyingar, syntaktiske drag og betýdningar), og det kan visast til ein omtale av dette hos Ásta Svavarsdóttir (1994) og Jón Hilmar Jónsson (1985).

Árni Böðvarsson skriv i forordet át *Íslensk orðabók* (2. utg., 1983): “Likeins kan det ofte vere tvil om kva ord (importord o.a.) som det er rett á vurdere som uónskjelege eller ubrukande i spráket. Denne boka var aldri tenkt som stillære sjølv om ho bør kunne vere til rettleiing om ordvalet.”

La oss sjá på eksempel på dette vanskelege valet. I utgåva frá 1983 er f.eks. desse orda merkte på denne måten: *adressa*, *akta* (verb), *grísa* (verb), *klossaður* (adj.), *klósett*, *rúnstykki*, *séni*, *standard*, *standardísera* (verb), *svindla* (verb), *svínarí*. Det gjeld også *alkóhólisti*, *grínisti*, men derimot ikkje *kommúnisti*, noko som lyt forklarast med at eit betre ord er ikkje for handa, jf. forklaringa redaktøren gir av spørjeteiknet. Orda *ókei* og *bæ* (< eng. *bye*) er også merkte med dette teiknet, og mange andre ord. (Sjá Ari Páll Kristinsson 1998.)

Rettleiingar i sprákrókt av denne typen vi her har sett, er utan tvil vanskelege á skrive. Det er f.eks. litt sterkt sagt av redaktøren at eit visst ord “bør unngáast i islandsk”. I ei slik formulering er det ikkje gjord forskjell på bruksområde. Ser ein på korleis islandsk sprákpólitikk er beskriven offisielt i 1986 og seinare, kan ein sjá at målet er á rettleie sprákbrukarane om skiftande sprákbruk etter stillag, og ikkje á avgjere unntakslaut om rett og gale i spráket.

Íslensk orðabók har m.a. vore kritisert for dette. Ari Páll Kristinsson (1998) peikar f.eks. på at brukarane av ordboka ikkje får fullgodt bilete av vurderingane i sprák-samfunnet av velstelt og ikkje-velstelt sprák når visse ord får karakteren “dárleg sprák, ord eller betýdning som ein bør unngá i islandsk”. I somme stillag er det f.eks. som-

tid brukt ord av utalandsk opphav som ein tradisjonelt unngår i skriftmål som skal publiserast. Somstad kan det høve å tale om “svindl og svínari” sjølv om andre ord passar betre andre stader. Orda *grínisti*, *rúnstykki* og *séni* er blant orda med spørjeteikn. Det er opplagt ei ufullstendig rettleiing om islandsk språkbruk å seie at ein kort og godt “bør unngå i islandsk” f.eks. å seie at “*sénið kaupir rúnstykki af grínistanum*” ‘geniet kjøper rundstykke av moromannen’. Slik språkbruk er rettnok ikkje alltid passande, men er det ofte i “vanleg” islandsk.

Jón Hilmar Jónsson (1985) har peikt på at importord som det er åtvara mot i boka, er faktisk brukte i forklaringane i ordboka, og det står “sterkt i strid med tilrådinga til lesarane om at slike ord skal unngåast, og det undergrev alle språkroktforsøk i denne boka” (1985: 196).

Det er interessant at det er inkonsekvens i åtvaringsmerka på den måten at ord “som er knytte til abstrakt tanke, vitskapar, kunststartar og teknikkar, ser ut til å vere meir godkjende enn andre, sjølv om det finst islandske synonym (jf. Jón Hilmar Jónsson 1985). Blant importorda som er rekna som gode og gangbare, er f.eks. *dogma*, *elektróna*, *lýrik*, *prelúdíá*, *pírismi*, *rasismi*, *sána* og *túrbína*” (Jón Hilmar Jónsson 1985: 196). På den andre sida prøver ein å kvitte seg med ord som *karamella* og *sjoppa* (1985: 196).

3.8.3. Om skiftande synsmåtar på importord

Synsmåtane som kjem fram i dei redaksjonelle merknadene til enkeltord og betydningar i islandske ordbøker, er som omtalt her ikkje eit påfunn av redaktøren i eit tomrom utafor og over språksamfunnet. Dei avspeglar dei rådande synsmåtane i alle fall i dei delane av samfunnet som forfattaren vankar i. Det som blir uttrykt i ordbøker som dei to sistnemnde, er utan tvil på sin måte ei sikker måling på den holdninga som dominerte i den aktuelle tida til ordforrådet.

Det vekker oppmerksamheit at mistanken om at somme “kultur- og kunstnarord” som *lýrik* og *dogma* har oppnådd betre behandling enn “mindre fine” ord som *sjoppa* og *karamella* (jf. Jón Hilmar Jónsson 1985: 196, som er sitert framafor). Dette minner om omtalen frå Kjartan G. Ottósson (1990: 120): “Mange utdanna personar har lenge hatt ein tendens til å bruke utalandske ord i talen sin, ikkje minst om faglege emne. Dette har ofte vore ord som allmenta ikkje er van med. Siste åra har det endatil blitt meir av slikt i skriftmål.”

Om dette har Jónas Kristjánsson (fødd i 1924) skrive:

“Inde i islændinges skrāsikre puristiske sprogholdning har der imidlertid altid været en dobbelthed begravet: Samtidig med at man bestræbte sig på at undgå udenlandske slangord og vendinger i skriftsproget, så har akademikere ikke haft spor imod at krydre deres talesprog med udenlandske ord. Dette hverken evnede eller ville menigmand. I min hjemegn ville ældre mennesker ikke bruge ordet „rúta“ for „rutebil“ og ikke en gang ordet „takk“ for „tak“ selv om i hvert fald det sidste nu har rod fæste i sproget – i

det mindste talesproget. Men da jeg kom i gymnasiet sagde rektor om to vejledere for os unge: “**Peir eru expertar í að próviantera.**” (“De er eksperter i at proviantere.”) Bondedrengen husker sikkert dette fordi han hverken har forstået **expertar** eller **próviantera**. “**Njáll var próblematískur karakter,**” sagde professor Sigurdur Nordal – hvad jeg også erindrer fordi jeg knapt forstod hvad meningen var. – Dette misforhold mellem det rene og hellige skriftsprog og det plettede talesprog hos akademikere findes endnu i dag. I dag er de imidlertid noget mindre bange end før for at krydre ikke blot deres tale men også deres skriftsprog med udenlandske slangord.“ (1986:145-146)

Denne omtalen stemmer heilt med at toleransen i språkrøktrettleiinga i *Íslensk orðabók* (1963, 1983) ser ut til å vere større når det gjeld ord frå språket åt utdanna folk og kunstnarar, enn ord om heilt vanlege emne.

Rettleiingane i ordboka viser som sagt mentaliteten i det minste somstad i samfunnet til dei utalandske orda som er merkte som uønskjelege. Her kan ein minnst den synsmåten som kom fram i 1928 i artikkelen til den dominerande kulturpersonen Guðmundur Finnbogason, der sirke 40 linjer er brukte til å greie ut om utalandsk ordbruk om ting og arbeid i heimen (*gardína, sultutau, kontór, krullujárn* osv.). Disse orda får karakteren “meiningslaust kråkemål”, “halvutalandske ordvan-skapningar” osv. Situasjonen for desse orda i islandsk kan ein lese om hos Guðrún Kvaran (2001) og Höskuldur Þráinsson (2000).

4. Oppsummering

Ovafor har vi drøfta nyordlagjing i allmennspråket og fagspråket: Der har drivkrafta vore den same på begge områda, nemleg interesse for språkreinsing og nyord, men i fagspråket har ein gått meir organisert til verks.

Purismen på Island har vore mest tydeleg i ordforrådet, der ein har lagt vekt på å finne nyord i staden for å tilpasse importord. Det er neppe mogleg å seie at ein har arbeid særleg målretta med å tilpasse importord til islandsk uttale, bøyning og skrive-måte, i alle fall ikkje før no nyleg. Ein kan trygt seie tradisjonen er gammal, og at det har vore svært stor diskusjon i samfunnet i samband med nyordpolitikken, og i store drag har folket slutta opp om ein måtehalden purisme.

Nyordspørsmåla har vore i støypeskeia heile perioden som skulle drøftast her. Først gjekk diskusjonen særleg på korleis ein skulle setje stoppar for dansk påverknad, men etter andre verdskrigen blei denne påverknaden smått om senn mindre, og ein blei meir oppteken av påverknaden frå engelsk (i vitskap og teknologi og allment i samfunnet) og korleis ein skulle reagere på den.

Resultatet av nyordpolitikken har kanskje vore litt forskjellig etter emneområda (importord er f.eks. svært tydelege i metersystemet, krydder, frukter o.a., men mye mindre f.eks. innafor elektrofag).

Nyordpolitikken har verka inn på alle område i samfunnet i tidsrommet 1850-2000, og sjølv sagt går nyordlagarane stadig laus på nye emne ettersom tida går, for det ligg i naturen åt denne politikken at ein arbeider nettopp med dei aktuelle nye orda og omgrepa.

Notar

- 1 Dette gjorde Guðrún Kvaran meg oppmerksom på i ein samtale.
- 2 Her kan ein føye til for morskaps skuld eksempel på islandismar i det danske handelsspråket, dvs. islandske ord i dansk form: *ukosten* for *økøstur* ('ugjæra'), *bayer* for *baír* ('gardar'), *abatter* for *ábatí* ('forteneste') osv., jf. Gísli Gunnarsson 1988-1989.
- 3 For moro skuld kan ein nemne at Rasmus Rask hadde også særleg kjærleik til finsk: "finsk er et af de mest oprindelige, regelmæssige og velklingende sprog på jorden: det har den skønneste harmoni mellem vokalernes og konsonanternes antal og fordeling i ordene," siterer Morten Bennum etter Rask i presentasjonsbrosjyren *Hyvää päivää – Det finske sprog* (Nifin 2002).
- 4 Sveinbjörn voks opp hos Magnús Stephensen (i landsopplysningslaget) frå han var 10 år, slik at samanhengem i nyordarbeidet blir på den måten tydeleg, jf. Svavar Sigmundsson (1990-91: 132).
- 5 Språkreinsinga i ordforrådet var ikkje retta berre mot danske og lågtyske ord (slik ein kjenner ho frå f.eks. nynorsk språkreinsing), men også mot ord av gresk-latinsk, fransk og engelsk opphav.
- 6 Det kan ta tiår før det er einigheit i språksamfunnet om skrivemåten på importord. Det felles grunnprinsippet er å bruke islandske bokstavar og å ha tradisjonelt samsvar mellom bokstavering og uttale. Men dette er ikkje uproblematisk. På kva premisser kan ein føretrekkje skrivemåten *sistem* framom *sýstem*, eller omvendt, og å avvise den estetiske smaken eller vanane åt dei som vel den andre skrivemåten av ein eller annan grunn? Enda meir innfløkt er spørsmålet om korleis ein skal gå fram når det ikkje er tale om berre skrivemåten, f.eks. med ordpar som *kóti* og *kódi*, *píramídi* og *píramíði*, eller kva ein skal gjere med substantiv som finst i meir enn eitt kjønn (ordet *jógurt*: hokjønn eller innkjekjønn?).
- 7 "Kristleifur Kristjánsson, spesialist i barnesjukdomar, sa for domstolen i går at ein kan sjå bort frå at ein ni månader gammal gut som døydde av såkalla "shaken-baby syndrome", hadde fått skaden før han kom i dagheimen morgonen 2. mai 2001."
- 8 Jón Helgason (1954) beskriv denne framgangsmåten slik: "folk vågar å ta i bruk det utalandske ordet, og somme har da den leie vanen å setje det i hermeteikn, liksom for å be om orsaking" (1954: 109).
- 9 Halldór Laxness (1952) lovprisar språkbruken hos den islandske allmenta i epilogen til andre utg. av *Sjálfstætt fólk* (= *Frie menn*), der han seier m.a. at ein finn eit islandsk akademi i språkbruken til fattige døler og hjelpelause arbeidarar i bygdene og ikkje andre stader – akademiet har ikkje sitt hovudsete i kulturinstitusjonane i landet eller hos dei lærde, embetsfolk, storbønder, prestar eller kjøpmenn (1952: 471-472). Guðrún Kvaran gjorde meg oppmerksom på dette i ein samtale. Denne omtalen hos Halldór i 1952 er utan tvil eit utslag av diskusjonen i samfunnet om eit 'Akademía Íslands'.
- 10 Hausten 1999 avgjorde styret i Islandsk språknemnd at ho rådde til at ein brukte ordet *lýðnet* om det som var kalla *Internet*, *Netið*, *alnetið* o.a. på den tida. Dette vedtaket var gjort etter forslag frå medlemmer i ordnemnda til Dataforeininga, som brukte ordet *lýðnet* i dataordboka si (*Tölvuorðasafn*, 3. utg. 1998). Det er ikkje mogleg å sjå at vedtaket i styret har endra noko i skjebnen for dette ordet, som er nærast usynleg i islandsk språkbruk, sjølv om det har vore trykt i ordboka. Om *dill* og *selleri* ville Islandsk språknemnd bruke orda *dilja* og *silja* (*Fréttabréf Íslenskrar málnefndar* 2,1: 16 (1983)), men det vedtaket ser ikkje ut til ha hatt noko påverknad på den allmenne språkbruken om krydder. Islandsk språknemnd rådde til ordet *majónsósa* i 1983 (framlegget hadde først komme fram i *Morgunblaðið* i 1956) (*Fréttabréf Íslenskrar málnefndar* 2,2: 5 (1983)), men ennå heiter "sausen" jamnast *majones* blant folk flest. (I beste fall er det skrivne slik, men somtid er det skrivne *mayonnaise*.)
- 11 Bak i ordsamlinga er denne oppmodinga: "Ber heftet i lomma og spør det til ráds. Skriv på dei

tomme sidene utalandske ord i islandsk handelsspråk som du vil få bytt ut med islandske, og send dei til *Morgunblaðið* saman med framlegget ditt til islandsk omsetjing.”

Referansar

- Ari Páll Kristinsson. 1998. Málræktarhlutverk almennrar íslenskrar orðabókar. I: *Orð og tunga* 4, s. 53-59.
- Ari Páll Kristinsson. 2001a. *Utredning om de nordiske språkenes domener og det siste tiårs språkpolitiske initiativ – Island – for Nordisk ministerråds språkpolitiske referansegruppe*. Nettside: <http://www.ismal.hi.is/utredning.html>
- Ari Páll Kristinsson. 2001b. Språkpolitikk og språkrøkt – islendingenes erfaring. I: *Nordisk kulturpolitisk tidskrift* 2/2001, s. 138-153.
- Ari Páll Kristinsson. 2003. Mediespråk og standardiseringsspørsmål. I: Kristján Árnason (red.), *Útnorður. West Nordic Standardisation and Variation. Papers from a Symposium in Stockholm October 7th 2001*, s. 179-191. Reykjavík: University of Iceland Press.
- Ari Páll Kristinsson & Sigrún Helgadóttir. 1999. Islandsk sprogrøgt og terminologi. I: *Terminologi och språkvård. Rapport från en konferens den 24-26 april 1998 i Gentofte*, s. 57-63. Oslo: Nordiska språkrådet.
- Auglýsing um íslenska stafsetningu* (1977/1974/1973).
- Árni Böðvarsson (red.). 1963. *Íslensk orðabók handa skólum og almenningi*. (1. utg. 1963, 2. utg. 1983.) Reykjavík: Bókaútgáfa Menningarsjóðs.
- Árni Böðvarsson. 1964. Viðhorf Íslendinga til móðurmálsins fyrr og síðar. I: *Þættir um íslenskt mál*, s. 177-200. Reykjavík.
- Ásta Svavarsdóttir. 1994. Sprogsamfund, sprogpólitik og ordbøger. I: *LexicoNordica* 1, s. 119-137.
- Ástráður Eysteinnsson. 1998. Þýðingar, menntun og orðabúskapur. I: *Málfregnir* 15, s. 9-16.
- Baldur Jónsson. 1976. *Mályrkja Guðmundar Finnboasonar*. Reykjavík: Bókaútgáfa Menningarsjóðs.
- Baldur Jónsson. 1985a. Ísländsk ordbildning på inhämsk grund. I: *Språk i Norden* 1985, s. 5-12.
- Baldur Jónsson. 1985b. Ísländska språkets ställning inom 1800-talets förvaltning. I: *De nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-tallet. 2. Behovet for og bruken av skrift i 1800-tallets forvaltning, næringsliv og privatkommunikasjon*, s. 51-61. (Nordisk språksekretariats rapporter 6.) Oslo.
- Baldur Jónsson. 1987. Íslensk málrækt. I: *Málfregnir* 2, s. 19-26.
- Baldur Jónsson. 1988. Ísländsk språkvård. I: *Språk i Norden* 1988, s. 5-16.
- Baldur Jónsson. 1990a [1978]. Íslensk málvöndun. I: *Málfregnir* 7, s. 5-13.
- Baldur Jónsson. 1990b. Háskóli Íslands vill íslensk fræðiorð. I: *Málfregnir* 8, s. 2-4.
- Baldur Jónsson. 1997a. Ísländska språket. I: *Nordens språk*, s. 161-176. Oslo: Novus forlag.

- Baldur Jónsson. 1997b. Stærð orðaforðans í orðabók Blöndals. I: *Orð og tunga* 3, s. 15-19.
- Baldur Jónsson. 1997c. Zur formalen Anpassung von Fremdwörtern im Isländischen. I: *Skandinavistik* 27,1, s. 15-23.
- Baldur Jónsson. 2002a. Málstefna Íslendinga og framkvæmd hennar. I: *Málsgreinar. Afmælisrit Baldurs Jónssonar með úrvali greina eftir hann*, s. 427-449. (Rit Íslenskrar málnefndar 13.) Reykjavík: Íslensk málnefnd.
- Baldur Jónsson. 2002b. Aðlögun tökuorða í íslensku. I: *Málsgreinar. Afmælisrit Baldurs Jónssonar með úrvali greina eftir hann*, s. 219-233. (Rit Íslenskrar málnefndar 13.) Reykjavík: Íslensk málnefnd.
- Baldur Jónsson. 2002c. Orðasmíð Guðmundar Finnbogasonar. I: *Málsgreinar. Afmælisrit Baldurs Jónssonar með úrvali greina eftir hann*, s. 143-153. (Rit Íslenskrar málnefndar 13.) Reykjavík: Íslensk málnefnd.
- Baldur Jónsson & Guðmundur B. Kristmundsson & Höskuldur Þráinsson & Indriði Gíslason. 1986. *Álitsgerð um málvöndun og framburðarkennslu í grunnskólum. Samin af nefnd á vegum menntamálaráðherra 1985-1986*. (Rit Kennaraháskóla Íslands. B-flokkur: fræðirit og greinar 1.) Reykjavík.
- Bergur Jónsson. 1991. Orðanefnd rafmagnsverkfræðinga 50 ára. I: *Málfregnir* 10, s. 3-13.
- Bjarni Vilhjálmsson. 1968. Sprogrensning og fremmedord. I: *Nordiske sprogproblemer 1966 og 1967*, s. 25-28. København: Dansk Sprognævn.
- Björn Bjarnason. 1918. Nýyrði. I: *Tímarit Verkfræðingafélags Íslands*, s. 46-56. *Fréttabréf Íslenskrar málnefndar* 1,2 (1982), 2,1 (1983), 2,2 (1983).
- Gísli Gunnarsson. 1988-1989. Udmalt ukosten fisk og skibs-abatter i Islands veiger og boger. Um íslensk orð í danskri tungu einokunarverslunarinnar. I: *Íslenskt mál og almenn málfræði* 10-11, s. 125-129.
- Guðmundur Finnbogason. 1928. Hreint mál. I: *Skírnir* 102, s. 145-155.
- Guðrún Kvaran. 1988. Orðabækur og orðasöfn sem varða íslensku. I: *Orð og tunga* 1, s. 221-234.
- Guðrún Kvaran. 1994. Nokkur orð um málið á Steinsbiblíu. I: *Biblían og bókmenntirnar. Rit helgað minningu séra Jakobs Jónssonar dr. theol.*, s. 129-153. (Studia theologica islandica 9.) Reykjavík: Guðfræðistofnun — Skálholtsútgáfan.
- Guðrún Kvaran. 1996. Þættir úr sögu orðaforðans. I: *Erindi um íslenskt mál*, s. 32-48. Reykjavík: Íslenska málfræðifélagið.
- Guðrún Kvaran. 1998. Uppruni orðaforðans í „Íslenskri orðabók“. I: *Orð og tunga* 4, s. 9-15.
- Guðrún Kvaran. 2001. Nokkur dönsk aðkomu- og tökuorð í heimilishaldi. I: *Íslenskt mál og almenn málfræði* 23, s. 275-289.
- Guðrún Kvaran & Ásta Svavarsdóttir. 2002a. Icelandic. I: Manfred Görlach (ed.), *English in Europe*, s. 82-107. Oxford: Oxford University Press.
- Guðrún Kvaran & Ásta Svavarsdóttir. 2002b. Icelandic. I: Manfred Görlach (ed.), *An Annotated Bibliography of European Anglicisms*, s. 141-146. Oxford: Oxford University Press.

- Halldór Halldórsson. 1971a. *Íslenszk málrækt. Erindi og ritgerðir*. Reykjavík: Hlaðbúð.
- Halldór Halldórsson. 1971b. Nýyrði frá síðari öldum. I: *Íslenszk málrækt. Erindi og ritgerðir*, s. 212-244. Reykjavík: Hlaðbúð.
- Halldór Halldórsson. 1971c. Orðanefnd Verkfræðingafélagsins. I: *Íslenszk málrækt. Erindi og ritgerðir*, s. 170-188. Reykjavík: Hlaðbúð.
- Halldór Halldórsson. 1979. Icelandic Purism and its History. I: *Word* 30, s. 76-86.
- Halldór Halldórsson. 1986. Afstaða íslenzkra stjórnmalaflokka og stjórnvalda til íslenzkrar málstefnu. I: *Ævisögur orða*, s. 219-236. (Íslensk þjóðfræði.) Reykjavík: Almenna bókafélagið.
- Halldór Halldórsson. 1987. Þörf á nýyrðum og sigurlíkur þeirra. I: *Móðurmálið. Fjórtdán erindi um vanda íslenzkrar tungu á vorum dögum*, s. 93-98. Reykjavík: Vísindafélag Íslendinga.
- Halldór Halldórsson & Baldur Jónsson. 1993. I: *Íslensk málnefnd 1964-1989. Afmalisrit*. (Rit Íslenzkrar málnefndar 8.) Reykjavík: Íslensk málnefnd.
- Halldór Laxness. 1952. *Sjálfstætt fólk. Hetjusaga*. (2. útgáfa.) Reykjavík: Helgafell.
- Hyvää päivää – Det finske sprog*. 2001. Helsingfors: Nifin.
- Höskuldur Þráinsson. 2000. Um áhrif dönsku á íslensku og færeysku. I: *Frændafundur 3*. Bls. 115-130. Reykjavík: Háskólaútgáfan.
- Indriði Gíslason & Baldur Jónsson & Guðmundur B. Kristmundsson & Höskuldur Þráinsson. 1988. *Mál og samfélag. Um mál og málstefnu*. Reykjavík: Iðunn.
- Íðorðasafn frá orðanefnd Verkfræðingafélagsins*. 1928. Reykjavík: Prentsmiðjan Acta.
- Íslensk-dönsk orðabók*. 1920-1924. Redaktør Sigfús Blöndal.
- Íslensk orðabók handa skólum og almenningi*. (1. utg. 1963, 2. utg. 1983.) Redaktør Árni Böðvarsson.
- Jakob Benediktsson. 1964. Þættir úr sögu íslenzks orðaforða. I: *Þættir um íslenzkt mál*, s. 88-109. Reykjavík.
- Jakob Benediktsson. 1977. Aktuelle problemer i islandsk sprogrøgt. I: *Språk i Norden* 1977, s. 33-42.
- Jakob Benediktsson. 1987 [1953]. Arngrímur lærði og íslensk málhreinsun. I: *Lærdómslistir. Afmalisrit 20. júlí 1987*, s. 47-68. Reykjavík: Mál og menning – Stofnun Árna Magnússonar.
- Jón Helgason. 1954. Hrein íslenzka og miður hrein. I: *Språkvård. Redogørelser och studier utgivna till språkvårdsnämndens tioårsdag 1954*, s. 95-114. (Skrifter utgivna av nämnden för svensk språkvård 11.) Stockholm: Svenska bokförlaget Norstedts.
- Jón Aðalsteinn Jónsson. 1959. Ágrip af sögu íslenzkrar stafsetningar. I: *Íslenszk tunga* 1, s. 71-119.
- Jón Hilmar Jónsson. 1980. Om skrivemáte og bøyning av fremmedord i islandsk. I: *Språk i Norden* 1980, s. 61-67.
- Jón Hilmar Jónsson. 1985. Ritdómur um Íslenska orðabók handa skólum og almenningi. I: *Íslenskt mál og almenn málfraði* 7, s. 188-207.
- Jón Hilmar Jónsson. 1988. Tendenser og tradisjoner i islandsk orddannelse. I: *Språk i Norden* 1988, s. 21-33.

- Jón Hilmar Jónsson. 1998. Normhensyn ved valg av ekvivalenter. Islandsk som ekvivalentspråk i Nordisk leksikografisk ordbok. I: *Normer og regler. Festskrift til Dag Gundersen 15. januar 1998*, s. 304-312. Oslo: Nordisk forening for leksikografi.
- Jónas Kristjánsson. 1986. Islandsk sprogpolitik i 1800-tallet. I: *De nordiske skriftspråkernes udvikling på 1800-tallet. 3. Ideologier og språkstyring. Rapport fra et symposium på Schæffergården ved København 2.-5. oktober 1985*, s. 134-147. (Nordisk språksekretariats rapporter 7.) Oslo.
- Kjartan G. Ottósson. 1990. *Íslensk málbreinsun. Sögulegt yfirlit*. (Rit Íslenskrar málnefndar 6.) Reykjavík: Íslensk málnefnd.
- Kjartan G. Ottósson. 1997. Purisme i islandsk. I: *Purisme på norsk?*, s. 31-37. (Norsk språkråds skrifter. Nr. 4.) Oslo: Norsk språkråd.
- Kress, Bruno. 1966. Anglo-Amerikanisch und Isländisch. I: *Nordeuropa. Jahrbuch für Nordische Studien* 1, s. 9-22.
- Kristján Albertsson. 1939. Þróun íslenskunnar. I: *Skírnir* 113, s. 35-45.
- Kristján Árnason & Sigrún Helgadóttir. 1993. Terminology and Icelandic Language Policy. I: *Behovet och nyttan av terminologiskt arbete på 90-talet*, s. 7-21. (Nordterm 5. Nordterm-symposium 1991.)
- Mörður Árnason & Svavar Sigmundsson & Örnólfur Thorsson (red.). 1982. *Orðabók um slangur, slettur, bannorð og annað utangarðsmál*. Reykjavík: Svart á hvítu.
- Orð úr viðskiftamáli eftir Orðanefnd Verkfræðingafjelagsins*. 1928. Sjerprentun úr Lesbók Morgunblaðsins 3. október 1926. Reykjavík: Ísafoldarprentsmiðja h.f.
- Orðabók um slangur, slettur, bannorð og annað utangarðsmál*. 1982. Redaktörar: Mörður Árnason & Svavar Sigmundsson & Örnólfur Thorsson. Reykjavík: Svart á hvítu.
- Sandøy, Helge. 2000. *Moderne importord i språka i Norden. Ei gransking av bruk, normer og språkholdningar. Skisse til prosjekt under Nordisk språkråd*. Nettadresse: <http://www.hf.uib.no/moderne/prosjektskisse.html>
- Sigfús Blöndal (red.). 1920-1924. *Íslensk-dönsk orðabók*. 1920-1924. Reykjavík.
- Sigrún Helgadóttir. 1991. Terminology in Iceland. I: *Journal of the International Institute for Terminology Research. IITF*, s. 56-67.
- Sigrún Helgadóttir & Kristján Árnason. 1991. *Áætlun um tilhögun iðorðastarfsemi. Tillögur*. Reykjavík: Íslensk málnefnd & Menntamálaráðuneytið.
- Sigurður Jónsson. 1984. Af hassistum og kontóristum. I: *Íslenskt mál og almenn málfræði* 6, s. 155-165.
- Sigurður Jónsson frá Arnarvatni. 1990. Är kravet på neologismer ett hinder för terminologiarbetet? I: *Terminologi, edb og vidensteknik*, s. 205-212. (Nordterm 3. Nordterm-symposium 1989.)
- Stefán Karlsson. 1989. Tungan. I: *Íslensk þjóðmenning VI. Munnmenntir og bókmenntir*, s. 3-54. Reykjavík: Bókaútgáfan Þjóðsaga.
- Svavar Sigmundsson. 1990-1991. Hreinsun íslenskunnar. I: *Íslenskt mál og almenn málfræði* 12-13, s. 127-142.
- Svavar Sigmundsson. 1997. Orðabók Blöndals: Viðtökur og áhrif. I: *Orð og tunga* 3, s. 89-94.

- Veturliði Óskarsson. 1997. Tæk orð og miður tæk í Blöndalsorðabók. I: *Orð og tunga* 3, s. 25-34.
- Veturliði Óskarsson. 1997-1998. Ske. I: *Íslenskt mál og almenn málfræði* 19-20, s. 181-207.
- Vikør, Lars S. 1998. Normering av fremmedord i internasjonalt perspektiv. I: *Normer og regler. Festskrift til Dag Gundersen 15. januar 1998*, s. 122-135. Oslo: Nordisk forening for leksikografi.
- Wahl, Betty. 1997. *Sprachpurismus auf Island: Die Geschichte der isländischen 'málstefna' und die Auswirkungen normativer Sprachpolitik auf das Isländische*. (MA-avhandling ved Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main.)